

ПОВЕЉЕ
МАТИЈЕ НИНОСЛАВА
БАНА БОСАНСКОГА
И
НАРОДНОСТ ЊЕГОВИХ ПОДАНИКА

СА ФАКСИМИЛОМ ДВИЈУ ПОВЕЉА

НАПИСАО

проф. д-р ВАСО ГЛУШАЦ

БАЊА ЛУКА
ШТАМПАРИЈА С. УГРЕНОВИЋ И СИНОВИ.
1912.

Univerzitetska biblioteka

I Br. 24596
KRAGUJEVAC

СЈЕНИ

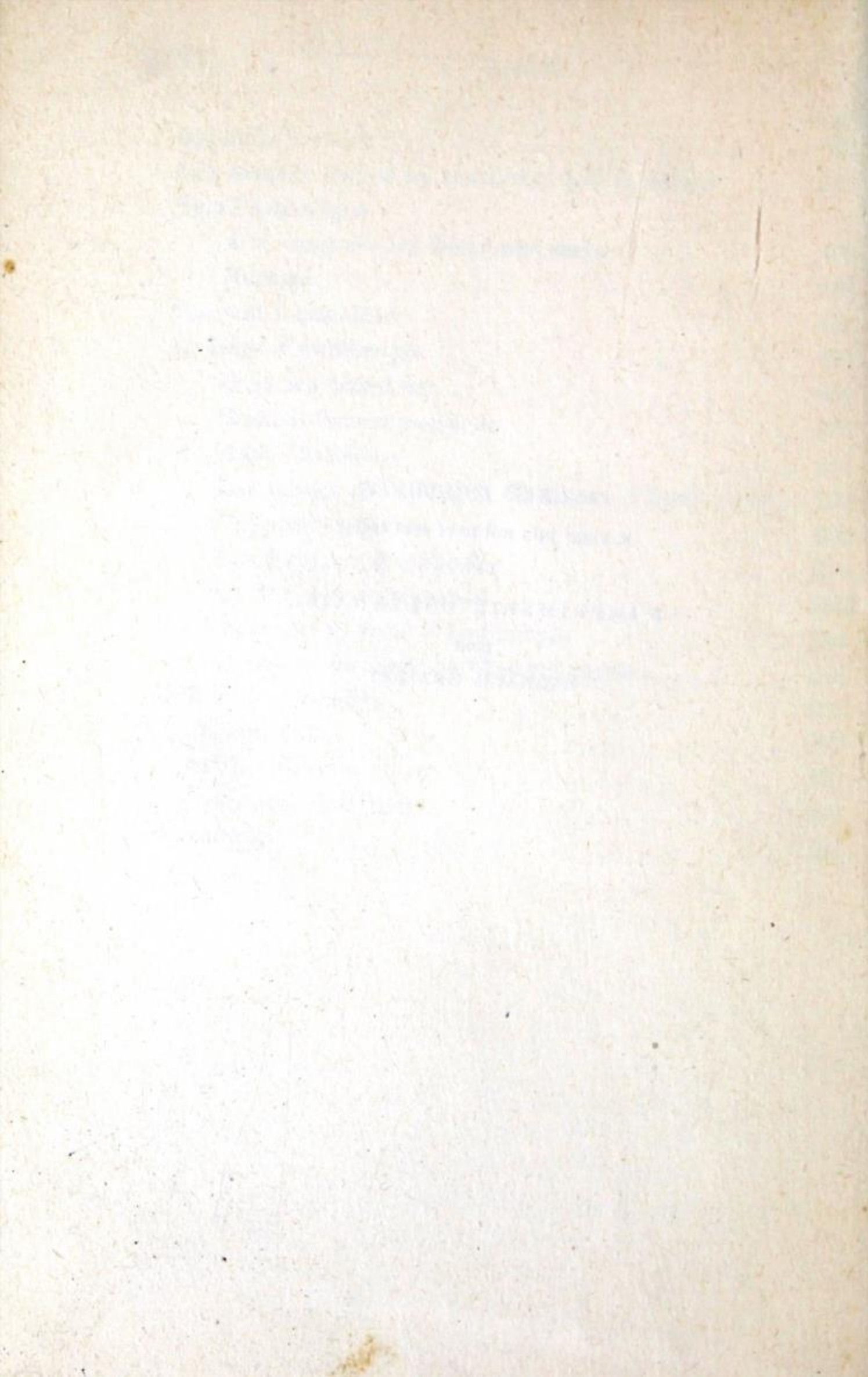
РАНО ПРЕМИНУЛОГ

ОСМАНА ЂИКИЋА,

СРПСКОГ ПЈЕСНИКА,

ПОСВЕЋУЈЕ ОВАЈ СВОЈ РАД

ПИСАЦ.

ПРЕДГОВОР.

Од назад десетак година па овамо често сам пута у разним научним чланцима и брошурама читао, како се из повеља босанскога бана Нинослава, од стране Срба, наводе нека мјеста, као доказ за српску народност банових поданика. С друге стране опет тврдили су, али без доказа, непријатељи Српства и српске мисли у Босни и Херцеговини, како те Нинославове повеље ништа не доказују, јер су тобоже она мјеста у њима, која говоре о српској народности банових поданика, касније уметнута, интерполирана. А говорило се је, да су и саме повеље фалзификоване. Наравски, све без доказа и са најдрскијом неозбиљношћу.

Пошто до данас никоме од правих и признатих научењака није ни на памет пало, да би и најмање посумњао у оригиналност ових Нинославових повеља, и пошто се оне доиста сматрају као јак и аутентичан доказ српске народности у Босни од најстаријих времена; — то сам сматрао за своју српску дужност, да из ц. и кр. државног архива у Бечу набавим њихове фотографије и да их издам, расвијетливши их са свију страна, како би биле приступачне не као до сада само уском кругу научењака, него и широј читалачкој публици. Држао сам за потребно не само изнијети све доказе, који говоре за њихову оригиналност, него и проговорити о томе, када је владао у Босни бан Нинослав, колика му је била држава, и према овим и осталим повељама, како је стајала у националном погледу. Пошто су Нинославови насљед-

ници касније добили под своју власт и Хум, данашњу Херцеговину, то сам и њу узео у обзир.

Увјерен сам, да ће бити људи, који ће ми рећи, да је цијела ова моја работа непотребна, јер се не треба обзирати на наше средњовјековне претке, него на данашњи живи народ. И ја сам потпуно тога увјерења; не требају нама средњовјековне крпе и пергаментни документи, него жив и здрав народ, пун свијести и енергије, који је способан за живот, животну борбу и напредак.

А да ли је наш српски народ такав? Јест, доиста је такав, то нам каже његова историја и данашње његово држање.

Народу, који је у давној и скорашњој прошлости дао толико познатих и непознатих хероја, који у својој силној, фанатичној љубави према напретку и слободи жртвоваше сами себе и почише дјела „сунцу равна“, — томе народу не требају средњовјековне крпе.

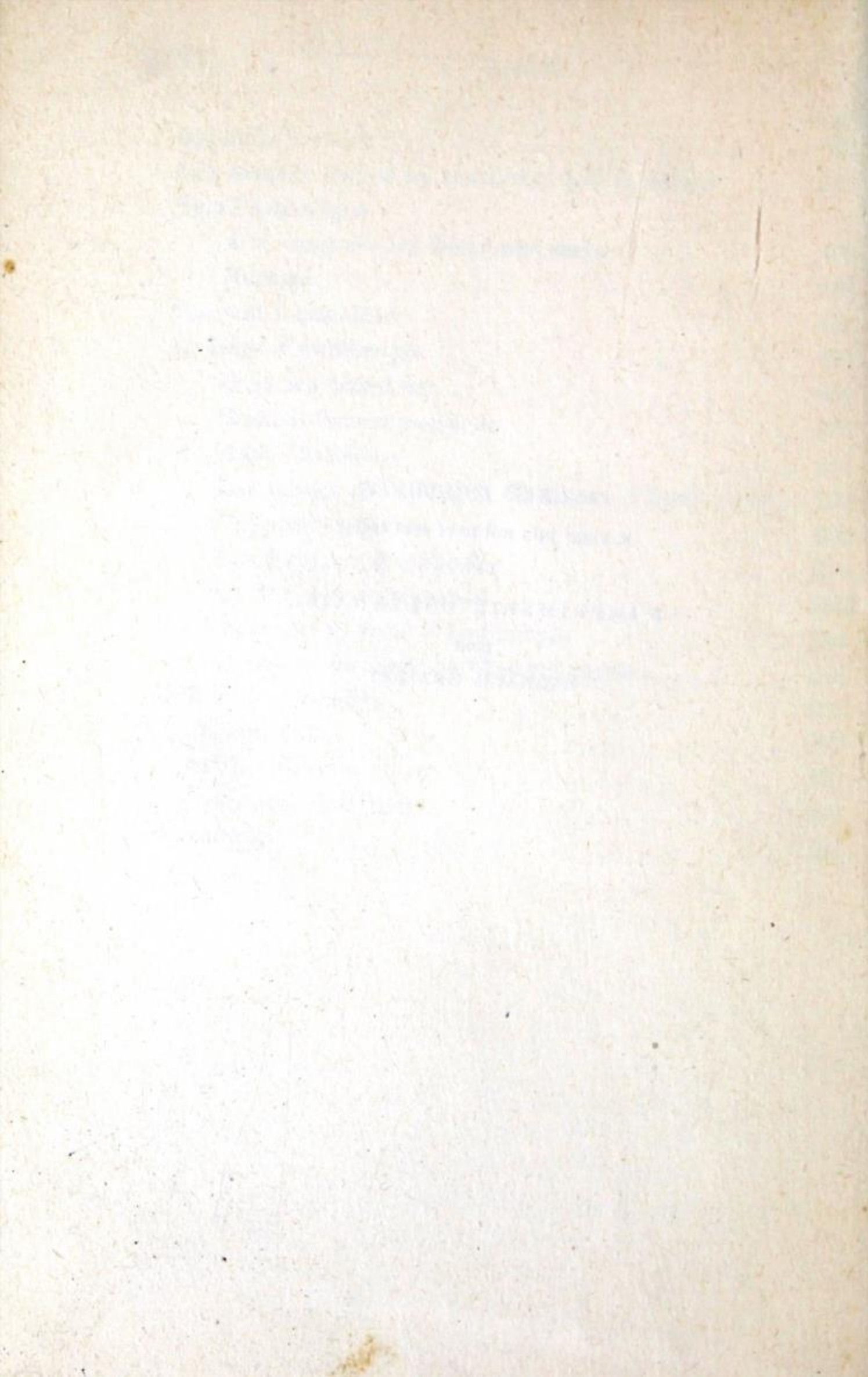
Народу, чиј је национализам и патриотизам изражен у снажним, крвљу писаним, стиховима Сав-Србина Ђуре Јакшића, а умна снага у дубоким мислима генијалнога Његоша, — томе народу не требају средњовјековни документи као докази о његовој српској нацији.

Српски народ, који броји преко шест милијона, а са Хрватима близу десет, и бројем је својим тако јак, да стоји на трећем-четвртом мјесту међу осталим словенским народима, а на Балканском Полуострву је највећа етничка цјелина. И тај број помоћи ће, те ће српски народ, покрај свију сметња, својим бистрим и борбеним духом прокрчити себи пута до свјетлије и много љепше будућности. Да се тај процес убрза, стоји до наше интелигенције, а нарочито до омладине, која треба да покаже више одушевљења и љубави, те да унесе више просвјетнога рада у широке народне масе.

Покрај свега овога, моја би ова расправица, која је донекле апологија Српства у Босни и Херцеговини, готово била непотребна, — али ипак истине ради написах је, нека се и ово зна.

У Бањој Луци, мјесеца марта 1912.

Писац.

ВРИЈЕМЕ ВЛАДАЊА, ВЕЛИЧИНА ДРЖАВЕ, ПОВЕЉЕ И НАРОДНОСТ ПОДАНИКА БАНА НИНОСЛАВА. -----

I.

КАДА ЈЕ ВЛАДАО БАН НИНОСЛАВ?

Бан Матија Нинослав јавља се у историји Босне г. 1232, а трага му нестаје са годином 1250, због чега се и узима да је бановао над Босном 1232—1250. Али ипак по неким стварима дало би се закључити, да је дошао на владу иза смрти бана Кулина 1204, иако се у историји не јавља све до године 1232. У својим повељама, које су нам се до данас сачувале, назива се „бан босански велики“, што је свакако знак, да је био моћнији и јачи од својих претходника. Готово сви наши историчари веле, да је дошао на владу иза Кулинова сина, бана Стефана, а међутим се не зна ни ко је био тај бан Стефан, којег помиње папа Гргур IX. у својем писму од 8. августа 1236, примајући усорскога кнеза Себислава под заштиту св. Петра. За Себислава вели папа, да је син „некадањег бана босанскога Стефана“ и да је у вјерском погледу „међу великашима босанске епископије, који су заражени љагом кривовјерске опачине, као љиљан међу трњем“. Истога дана издао је папа Гргур IX. још три писма, у којима се помиње „некадањи бан босански Стефан“.¹⁾

Према овим вијестима папе Гргура IX наши су историчари закључили, да је овај „некадањи бан босански Стефан“ син бана Кулина и да је био на влади иза смрти Кулинове, а да је истом иза њега дошао на владу Матија Нинослав. Али

¹⁾ Smičiklas: Codex diplomaticus III. p. 15, 16, 17.

у својој првој повељи, којом се даје Дубровчанима слобода, да могу трговати по босанској држави, позива се Нинослав на бана Кулина, па вели: „Таквом сам се клетвом клео, каквом се је бан Кулин клео“. Ми знамо, да су Дубровчани увијек, чим би се промијенио владалац, одмах похитали, да им нови владалац потврди она права, што су их имали прије, па према томе чудно је, како се Матија Нинослав не позива на владоца, који би био иза Кулина, него се позива директно на Кулина, као да је непосредно иза њега дошао на владу. И то би веома лако могло бити. Мислим, да због тога и вели проф. Јиречек у својој, скоро штампаној, *Историји Срба*: „изгледа да је он — Нинослав — био непосредан наследник бана Кулина“.¹⁾

Генеалогичка првих владалаца босанских веома је нејасна, иако се зна, да је то била насљедна владарска лоза, „која је као и владарски род Травуњана у 10 веку потчињена била српским кнежевима“,²⁾ а истом се у 12. вијеку јављају владари Босне као самостални и независни, али се Босна и надаље сматра као српска земља, као дио Србије. Тако на пр. „Дукљанин пише још у 12. веку, да је *Surbia* или латински *Transmontana* подељена у две „provincias“; једну „a magno flumine Drina“ па на запад, која се зове Босна, и другу „ab eodem flumine Drina“ до реке Лаба — код Приштине —, која се зове Раса — *Rassa* —“.³⁾

Папској је курији назив Србија био исто што и Босна. Или другим ријечима ова су два назива постала синонимна, а то су могли постати само на тај начин, што се је код папске курије Босна сматрала српском земљом. За то имадемо два примјера, један из 12, а други из 13 вијека. Папа

¹⁾ Јиречек: *Историја Срба*, стр. 294.

²⁾ *ibid.* стр. 118.

³⁾ *Diocleas*, ed Črnčić, p. 17. Навод по Јиречеку, стр. 117.

Урбан III. потврђује г. 1187 права цркве дубровачке, па у свом писму вели, да архијепископији дубровачкој осим осталих покрајина има припадати и „regnum Servilie, quod est Bosna“ — „Српска држава т. ј. Босна“.¹⁾ У сличном писму папе Гргура IX. од г. 1227 налазе се такођер исте ове ријечи.²⁾

Од првих самосталних владалаца босанских изгледа као да је Нинослав био најјачи и најсамосталнији, јер је знао, покрај свих жучних нападаја од стране Угарске, сачувати самосталност Босне. Угарска је настојала, да Босну освоји политички, а папска курија вјерски, и тако су угарски краљеви с папским благословом нападали на Босну, да тобоже прогоне босанске јеретике, а у ствари су имали само освајачке намјере. Бан Матија Нинослав свему је знао мудро да избјегне, па да учврсти своју владу и да самостално влада Босном као „бан босански велики.“

II.

ДРЖАВА БАНА НИНОСЛАВА.

Из повеља банових, које су се до данас сачувале, није нам могуће знати, колика је била држава бана Нинослава, јер се у њима не помињу поједини дијелови државе, него се само опћенито каже, да Дубровчани могу слободно трговати по „владанију бана босанскога великога“.

Ми знамо да се је средњовјековна држава босанска дијелила на веће и мање области, од којих су понајважније биле:

1. *Врхбосна*, данас Сарајево и сарајевска околица;
2. *Соли*, област којој је средиште било данашња Тузла;

¹⁾ Smičiklas, Codex diplomaticus II. стр. 207.

²⁾ „ „ „ „ III. стр. 274.

3. *Усора*, са средиштем Усором;
4. *Борач*, област, која се простирала негдје тамо око Власеница и Вишеграда;
5. *Доњи краји* — крајеви — стерали су се у главном између ријекâ Сане и Врбаса, а нешто и преко Сане на запад и преко Врбаса на исток;
6. *Западне стране* или *Завршје*, област на западу, тамо гдје је Гламоч, Хлијевно и Дувно.

Кад је бан Нинослав дошао на владу, држао је све ове области осим Усоре, у којој је владао кнез Себислав, „син иначе непознатог бана Стефана“.¹⁾ Негдје око четрдесетих година 13. вијека добио је Нинослав под своју власт и област Усору, јер ју је имао у власти год. 1244, што нам свједочи листина угарскога краља Беле IV. од 20. јуна исте године.²⁾ Дакле можемо рећи, да је око године 1240 бан Нинослав имао у својој власти цијело оно земљиште, што га данас називамо именом Босна.

То су земљиште задржали и његови насљедници, како се види из повеља бана Стјепана Котроманића.³⁾ Истина, неко вријеме иза смрти Нинославове биле су области Усора и Соли под влашћу сријемскога краља Стевана Драгутина, али су их касније банови босански опет придобили натраг.

Хум или Захумље за вријеме владе бана Нинослава није још припадао босанској држави, јер је у сјеверном Хуму до год. 1239. владао кнез Тољен, син кнеза Мирослава брата Немањина, а у јужном брат му, велики кнез Андрија. Иза смрти Тољенове, Андрија је добио цијели Хум. Од овога кнеза

¹⁾ Лиречек, I. с. р. 294.

²⁾ Codex dipl. IV. р. 239.

³⁾ Гласник зем. муз. 1906. стр. 403, 405, 406, 408. Моп. Serb. р. 101, 105.

Андрије сачувала су нам се два српски писана уговора, издана дубровачкој републици, „у којима се он као насљедни кнез позива на своје претке, те се по начину византијских приватних повеља потписује около крста, исто као некада Немања и Мирослав“. ¹⁾ Андрија није био самосталан у својем Хуму или Захумљу онако, као што је био бан Нинослав у Босни, но је над собом имао врховну власт српских краљева Стефана и Владислава, јер се у њиховим титулама спомиње и Захумље, а архијепископ Сава засновао је у Андријиној земљи српску епископију у Стону, гдје је било сједиште захумскога српскога епископа. ²⁾

Држава бана Нинослава граничила је на истоку с Рашком, гдје су се, док је он у Босни бановао, измијенила три краља, три сина Стефана Првовјенчаног: Радослав, Владислав и Стефан Урош I. С овим владарима, чини се, да бан Нинослав није био у најбољим односима, јер у својим уговорима с Дубровником од г. 1240 и 1249 вели, да ће Дубровчане потпомагати, ако би се заратили с рашким краљем. На југу му је била граница Хум или Захумље (данашња Херцеговина), гдје је, како сам већ споменуо, владао велики кнез Андрија, с којим је Нинослав био у пријатељству. На сјеверу и на западу Нинославове бановине била је угарско-хрватска краљевина, која је према Босни увијек била непријатељски расположена, јер су мађарски краљеви свим силама настојали, да је освоје, те су је нападали, кад год им се је дала прилика. И за вријеме Нинославове владе били су жестоки нападаји на Босну од стране Мађара, али им је Нинослав знао јуначки одољети и сачувати самосталност своје државице.

¹⁾ Јиречек, назн. мј. 289.

²⁾ " " " "

III.

О ПОВЕЉАМА БАНОВИМ.

Стара писма и државне дипломе наших владара и властеле обично се називају *повеље*, а често пута и *листине*. Листина значи исто толико, колико и лист или писмо, а име повеља изведено је од глагола повељети, а значи дозволити, допустити. Према томе је изнајприје повеља означивала државну диплому, којом се неком нешто дозвољавало, а касније су се под тим називом почела да ризумјевају сва државна писма и уговори, па често пута и приватна писма.

Од Матије Нинослава, бана босанскога великога, сачувале су нам се четири повеље, све четири писане српским језиком и ћирилицом, а издане су биле као државни уговори дубровачкој републици. Три се од њих и данас чувају у царском и краљевском тајном државном архиву у Бечу, а четврта у Биограду. Од оних, што се чувају у Бечу, доносим овдје двије фотографисане на крају ове књижице. Фотографије су израђене у Бечу и потпуно одговарају оригиналу, само што су нешто мало умањене.

Ове су повеље бана Нинослава од велике важности за историју Босне, особито у националном погледу. Зато и доносим њихове фотографије, да се јасно види, колико има истине у писању једнога босанског неозбиљног листа, који је, будући непријатељски расположен према Српству Босне и Херцеговине, у неколико наврата писао и тврдио, како је босанско Српство фалзификат, јер да су тобоже она мјеста у повељама бана Нинослава, која говоре о Српству у Босни, интерполирана, т. ј. касније уметнута. Колико је у том писању озбиљности и истине, видјеће свако, ко ове двије фотографије прегледа.

Одмах иза првога писања у том листу, обратио се је мој пријатељ професор Душан Таминџић на г. дра Милана Решетара, професора на бечком Универзитету и питао га, да ли би то могло бити истина. Г. Решетар, који је толико пута имао оригинале тих повеља у рукама и који се броји међу најбоље познаваоце наших старих листина, одговорио му је овако:

„Ја сам дакле још једном јутрос (10. IV. 1911.) прегледао оне двије Нинославове повеље (у Миклошића бр. XXX и XXXV), које су наравски обје у „ц.кр. кућном, дворском и државном архиву“ у Бечу, а Биограда нијесу никада ни видјеле! Онај „најбољи познаваоц“ (овако се је називао неки историчар у горњем листу¹⁾) већ у томе гријешу, а гријешу још више кад говори, да је на челу листине послије датума остругано име Нинослав па написано Стефан, јер прва листина **нема датума**, а ни на једној ни на другој није остругано име Нинослав, него је баш онако како је у Миклошића.

Истина је напротив да се је на обје повеље стругало, шта више ја бих рекао, да је цијела повеља XXX написана на оструганом пергаменту, да је дакле тако звана **membrana rescripta**. Истина је и то да је свршетак те повеље (а се еце...) додала **можебит** друга рука, али и ако је друга рука, без сваке је сумње рука **из истога времена**. То ћу Вам, т. ј. јесу ли **двје** руке моћи сигурно казати тек послије Ускрса, јер баш данас иде на допуст онај чиновник који се бави овијем повељама, па не могу да их опет добијем у руке прије него ли се он не врати.

Сасвим је сигурна ствар код повеље XXXV: њу је писала од почетка до краја **иста** рука, која је (на стр. 29 у Миклошића) дакле написала и ону реченицу „ако б'крѣе сербаниъ влаха да с'к при предь

¹⁾ Примједба пишчева.

кнеземъ дѣбровъчккимъ. И тако версіе влахъ серблина, да се при [предъ баномъ, и иномъ влахъ и иномъ серблинъ да не изъма, а да сѣ некоа кривина меѣдъ ни чини] и т. д. у тој реченици ријечи од [до] биле су доцније написане од **исте** руке мјесто других, које су биле остругане; нема пак **никакве** сумње да ријечи пред (мојим) знаком [нијесу] послије написане, дакле да испод њих није ништа стругано.“

Другим писмом од 26. IV. 1911. тврди г. Решетар о XXX повељи у Миклошића ово:

„Сада Вам могу сасвим позитивно казати, да је цијелу повељу у Миклошића под бр. XXX писала **једна иста рука**, тако да се у ником погледу не може и не смије никако говорити о каквом туђему додатку. Што се пак тиче повеље бр. XXXV остаје при ономе, што сам Вам већ писао — о томе нема ни најмање сумње.“¹⁾

То што рече г. Решетар, потпуно је тачно, а о томе се може свако освједочити, ко пажљиво прегледа ове двије фотографије.

Како осим Кулинове повеље од године 1189 немамо у Босни старијих српски писаних споменика од ових повеља бана Нинослава и како су нам оне од велике историјске вриједности, — то ћу их ја овдје штампати данашњом ћирилицом од ријечи до ријечи, управо онако као у оригиналу, а потом ћу покушати да кажем неколико ријечи о њиховом спољашњем облику и унутрашњем устројству и садржају.

Најприје ћу узети оне двије, од којих и фотографије доносим, а потом оне остале.

Прва повеља која нема датума гласи овако:

„У име оца и сина и светога духа амин.
Аз раб божи Матѣј²⁾ а одмѣлом Нинослав

¹⁾ Проф. Таминцић уступио ми је обадва писма г. Решетара, наравски с његовим допуштењем, те се данас налазе код мене.

²⁾ Мјесто слова **к** узео сам **ѣ**, а мјесто **ѣ** апостроф ('). Види још у Напоменама.

бан босн'ски велики, кле се кнезу Дубровчкому Жан Дан'дулу и всеј опћинѣ Дубровчкој; таком см се клетв'ју клел, каком се је бан Кулин клел: да ходе Власи свободно (и) их добитк, тако како су у бана Кулина ходили без все хабе и зледи; а ѣ кудѣ облада, тудѣ си ходите пространо и здраво, а ѣ приѣти какоре сам себѣ и наук давати од все зледи. А се писах именем Десоје, граматиг бана Нинослава велиега босн'скога, тако вѣрно какоре у првих. А се јеште: ако вѣрује Ср'блин Влаха, да се при прѣд кнезем; ако вѣрује Влах Ср'блина, да се при прѣд баном, а иному Влаху да не буде изма. Боже ре ти дај здравие“.¹⁾

Датум ове повеље можемо приближно одредити. Ако узмемо да је Нинослав дошао на владу непосредно иза Кулина, онда је можемо ставити између 1214 и 1235; узмемо ли годину 1232 као почетак његове владе, онда ћемо је ставити између те и 1235 године, јер је повеља управљена на дубровачкога кнеза Жана Дандола, који је кнежевао од године 1214 до 1235.

Повеља је имала и државни печат, али је касније откинут.

Друга повеља, од које се такођер налази фотографија на крају ове расправице, од ријечи до ријечи гласи овако:

„† В име отца и сина и светога духа амин, лѣто упл'штениѣ господа нашего Ису Христа тисушта .СМ. (240), мѣсеца марта .КВ. (22) д'н, индикта .ГІ. (13) би х'тѣние вишнега нашега господа бога Ису Христа, и јаз велики бан босен'ски Матеј Нинослав по милости божје својов си добро х'тѣние приход си у Дубровник к старим ми пријатељом,

¹⁾ Mon. serbica, стр. 24—25.

властелом и опћинѣ градскѣ, а приход си с моими бољарими, с војводом Јуришем, теп'чија Радоња и брат јегов Симеон, пехарник Мирохња, Забав Продаса, Пријесда Сфинар, Славко Поличић, Градислав Турбић, и обретосмо бољарина кнеза дубров'чкога Николава Тониста, и с преписаним моими бољарими клех сѣ кнезу и все опћинѣ градскѣ у вечни мир и у љубвѣ, како се zde подпишѣ: аз Матеј Нинослав, по милости божје велики бан босенски, с моими бољарими келнемо се тебе Николаву Тонисту, кнезу дубров'чкому, и всѣм властелом и всѣ опћинѣ градскѣ у господа бога нашега Ису Христа и у пресвету богородицу девију владику Марију и у ч'стни животворешти крст и у света божја евангелија и у светога Бласи, блаженога мученика, и у вси свете угодивше богу од века с својов вољов, чистем срдцем, с правов веров, без vsакога пропадства и без злѣ мисли, да ви стоју у вечни и тврди мир и у срдченѣ љубвѣ и у vsаку правду, и по земље и владаније моје и мојих син' да си ходите свободно и пространо бес vsакѣ десѣштине и бес никерѣ инне дание, и паче да моји кмети и моји људие и моји владалци да ви љубе и да ви хране од зла с правов вером; и ако некто од мојих кмети или од мојих људие чине ви кривину, да се при пред мнов, и ја да им суду прави суд, и ако ви ја правинѣ не чину, то то ја крив; и ако сѣ разратитѣ с кралѣм рашким, да вас не дам ни ваш добитек, паче да ви ухрану с всѣм вашим добитком; и што се чинило пре и послѣ, да сѣ при, и да не изма; и да приду у Дубровник, да на ме не устане никторѣ, де ја см у своју земљу седа, кто хоште искати, ишти, де ја см

рад правду учине; ако правде не учину, то ја крив; и се јоште: ако вѣрује Серблин Влаха, да сѣ при пред кнезем дубров'чким, и ако верује Влах Серблина, да се при пред баном, и иному Влаху и иному Серблину да не изма. И да сѣ некоја кривина међу ни чини, да та кривина сѣ с правинов исправи. А сизи мир и сизи обет да се никакорѣ никимре делом и никимре концем да сѣ не реши, ни да се подперѣ, нѣ паче да буде тврдо у веки. И хошту, да всѣ се, што zde писано, у веки да буде тврдо од мене самога и од мојих дет и од мојих унучје и од мојих кмети и од мојих људи; и кто сие приломи или ја сам или мој син или мој унук или моји кмети или ини кто годѣ мој, да бог га сепнѣ и света богородица и вси свети, ки су zde писани. Мир божи с нам амин. Од сизи мир и од сие обетование су .В. (2) књиге: једну књигу узел бан велики Нинослав с своими бољарими, а другу књигу узел Николав Тонисто кнез и опћина градска. И да нѣ никѣрѣ изма на инаго Серблина ни на инаго Влаха лише на самога исца. Аз Борислав Војсилић келну сѣ вечни мир и љубѣ имети с Дубровчаном, како ѣ сде преписано“.1)

На овој је повељи датум тачно означен, а писана је у Дубровнику, куда је био бан Нинослав лично дошао „преко области свога пријатеља захумскога кнеза Андрије“.2) И с ове је печат откинут, а сачувала се је, како се на фотографији види, врпца на којој је висио. При дну се виде остаци неких слова, по свој прилици потписа, који се не да прочитати.

1) Mon. serb. стр. 28—29.

2) Лиречек, назн. мј. 294.

Трећа Нинославова повеља нема датума, Миклошић је ставља у годину 1240, а гласи овако:

„У име отца и сина и светога. Аз раб божи Матѣј именован бан босн'ски Нинослав клну се опћинѣ дубров'чкој, да стоју с вами у мир и у сваку правду, како су стали моји стари, и да слободно ходите у мојеј земљи, да ви не десетка никогаре; ако ви тко учини кривину мојих кмети, да се при пред мнош; ако ви ја учину кривину, да см ја крив; право не учину, то то ја крив; и ако се разратите с краљем с рашким, да вас не дам с всѣм вашим добитком, и да ви ухрану. И што се учинило прије или послѣ, да се при, а да не изма, н' да је правда. И не бѣше моје печати велије, однесена бѣше; да вози је моја печат, ка је при книзи. А се не уземле десетка, до колѣ см ја жив и моје детѣ и моје унуче. Кто сије прѣскочи, да је клет. И к'да приду у Дубровник, да на ме не устане никторе, дѣ ја с'м с'да у својеј земљи, кто хоће искати, ишти, дѣ ја с'м рад правду учине; и ако правде не учину, да с'м крив“.¹⁾—

На овој се је повељи печат очувао и налази се фотографисан у књизи г. дра А. Ивића: „Стари српски печати и грбови.“ Печат је, како вели г. Ивић од зеленог воска, у који је ударен прстен, античка гема, која преставља орла, како полијеће са стијене.²⁾ Повеља се чува у ц. и к. државном архиву у Бечу.

Четврта повеља банова писана је 1249 године и није ништа друго него у главном преписана она ранија од године 1240. У колико је ова млађа овисна о старијој, најбоље ће се видјети из њена текста, који гласи:

¹⁾ Monumenta serb. стр. 29—30.

²⁾ Назн. књига, стр. 22.

В име отца и сина и светого духа амин, лѣто упе'лштенија господа нашего Ису Христа тисушта .с.м.д. (249), мѣсеца марта, индикта .3. (7). Аз Матеј Стјепан, по милости божје велики бан босенски, с мојов братиов и с мојими бољарими, ки су zde подписани, келнемо се тебе Якову Далфину, кнезу дубров'чкому и всѣм властелом и все опѣине градскѣ у господина бога нашего Ису Христа и у пресвету богородицу девију владику Марију и у ч'стни животворешти керст и у света божија евангелија и у светого Власи, блаженога муч'ника, и у вси свете угодивше богу от века с својов вољов, чистем серцем, с правов веров, бес всакога пропадства и бес зле мисли, да ви стојимо у вечни и тверд мир и у срдченѣ љубвѣ и у всаку правду. И по земље и по владаније наше да си ходите свободно и пространо бес всаке десештине и бес никере инне дание, и паче да наши кмети и наши људије и наши владалци да вас љубе и да ви хране од зла с правов вером; и ако некто од наших кмети или од наших људи чине ви кривину, да се при пред мнов и ја да им суђу прави суд, и ако ви ја правину не чину, то то ја крив. И ако се разратите с краљем рашким, да вас не дам ни ваш добитек, паче да ви ухранимо с всѣм вашим добитком. И што се чинило пре и после, да се при и да не изма. И да придемо у Дубровник, да на вас не устане никторе, де ми смо у нашу земљу седа, кто хоште искати, ишти, де ја с'м рад правду учине; ако правде не учину, то ја крив. И се јоште: ако верује Серблин Влаха, да се при пред кнезем дубров'ким; и ако вѣрује Влах Серблина, да се при пред баном; и иному Влаху и иному Серблину да не исма;

и да не никере изма на инога Серблина ни на инога Влаха лише на самога исца. И да се некоја кривина међу ни чини, да та кривина се с'с правинов исправи. И си мир и си обет да се никакоре никимре делом и никимре концем да се не реши, ни да се подпере, не паче да буде тврд у веки, и хоштемо да все, што zde писано, буде тврдо у веки од нас самих и од наших дет и од наших унучије и од наших кмети и од наших људи. И кто сије приломи, или ми сами или наши кмети или кто годе наш, да га бог сепне и света богородица и вси свети, ки су zde писани. Мир божи с нам амин. Си се су клели: кнез Угрин, кнез Радоња, казн'ц Грдомил, казн'ц Семијун, војевода Пурча, Грубеша пехарник, казн'ц Бѣлхан, Жеж Обченовиченовић, Дома-слав Гунетић, Хранислав Сврачић, Радоје Друговић, Берислав Банић, Какмуж Одрамчић, Влкча Влкасовић.¹⁾—

На овој се је повељи печат очувао и носи натпис: „печать велк[аго] бана Нинослава.“ Оригинал се повеље чува у Биограду, а факсимил јој је издан у „Гласнику срп. ученог друштва“ VI. 1854.

У збирци *Monumenta serbica*, гдје се налази штампана ова повеља, Миклошић је испод текста међу осталим додао као задње и ове ријечи: „Ст'кпанъ scriptum est supra rasuram, erasum est poмен Нинослав': vide Schimek 50—60.“ Ове повеље у оригиналу нијесам видио, па према томе не могу ни рећи како изгледа то брисање имена „Нинослав“. Једино би могао рећи да је то по свој прилици извршено у много касније доба и да је то учинио човјек, којему остале повеље бана Нинослава нијесу биле познате. Он је аналогно према осталим познатим му повељама, гдје долази

¹⁾ Mon. serb. стр. 32—34.

уз крштено име владара и име Стјепап или Стефан, мислио, да тако мора и туј бити и тако је у својој простоти и наивности избрисао име „Нинослав“ и написао мјесто њега име „Стјепан“. О овоме је према Миклошићевој примједби и говорио по свој прилици онај „најбољи познаваоц“, што га горе спомиње г. Решетар у својем писму. За оригиналност те повеље брисање имена „Нинослав“ не значи ништа, а у њену оригиналност вјерују сви наши и страни историчари, па и најбољи познавалац наших старина г. професор Јиречек, како се даде закључити из његове „Историје Срба.“¹⁾

Свечетири ове банове повеље раде о истој ствари, т. ј. дају дубровачким трговцима слободу, да могу трговати по Босни без икаква пореза и да ће их бан и његови чиновници штитити. Осим тога у задњим трима обећава дубровачкој републици, да ће је помагати и чувати, ако би се заратила с краљем рашким.

Између четрдесетих и педесетих година 13. вијека, када су и писана посљедња три уговора Нинослагова, Дубровчани су били у веома запетим одношајима с краљевима рашким, особито од онда када је дошао на владу Урош I. Ради тога су Дубровчани настојали, да добију што више савезника, ако би дошло до рата између њих и краља рашкога. Само је тако разумљиво, да од самога бана Нинослава имаду три уговора у тој ствари. Дубровчани су се много бојали, док су тражили да се с истим владаром ти уговори обнављају.

Прије него пријеђем на говор о спољашњем и унутрашњем облику ових повеља, потребно би било, пошто је ова моја расправица намијењена у првом реду широј публици, да објасним и неке

¹⁾ Ист. Срба, стр. 294.

ствари што се тиче језика и правописа, али држим да је згодније да о том буде говора у Напоменама, на крају књиге.

Спољашњи облик. Свечетири су ове банове повеље писане на пергаменту, а то је лако и разумљиво, јер хартија за писање повеља, долази у употребу истом у 14 вијеку, иако је била позната у Европи много раније.

Вјештину прављења хартије изумјели су Кинези; од њих су ту вјештину примили Арапи и у 11. вијеку пренијели је у Шпанију. Одатле се је та вјештина брзо раширила по Европи, али је пергаменат још увијек остао у употреби, особито за важније државне документе, тако да су листине наших владара готово редовно писане на пергаменту.

Пергаменат је на особити начин учињена животињска кожа, и то обично овчија, козија и телећа. И он је изум азијски. Име му је по граду Пергамону у Малој Азији. На западу се је почео правити и употребљавати истом од почетка 7. вијека. У нашим је земљама употребљаван готово редовно све до конца 15. вијека, а од то доба велика је ријеткост; хартија ради своје љепоте и јевтиноће долази потпуно у употребу.

Старе рукописе лако је познати осим по језику и пергаменту, на којем су писани, још и по томе, што су по пергаменту повучене праве паралелне црте, да би писани редови ишли паралелно. Те су црте код најстаријих рукописа на пергаменту вучене каквим оштрим оруђем, тако да се често пута једва виде, а има случајева, да су опет тако јако повучене, да се пергаменат и просијече. Од почетка 11. па кроз цио 12. вијек виде се црте оловком повучене, а од 13. вијека налазе се те црте осим оловком и тинтом вучене.¹⁾

¹⁾ Leist, Urkundenlehre, стр. 44.

Тај стари обичај влачења црта по пергаменту јасно се види и на овим фотографисаним повељама бана Нинослава. Особито се јасно виде те црте на оној другој већој повељи, а чини се, да су оловком вучене. Да је била изленирана и она прва, мала повеља, даде се закључити по остатку црте у првом ретку, испод ријечи: „духа амин“.

Г. проф. Решетар рече у горе наведеном писму, да је та повеља *membrana rescripta*, т. ј. тако звани *палимпсест*, а то се дâ закључити и по том што се црте не виде осим тога малог остатка у првом ретку и што писани реци не иду сасвим у паралелним правцима. Писар Десоје, који је остругао тај комад пергаamenta, на којему је нешто друго било написано, поуздао се је да ће моћи по старим рецима писати, па није на ново ленирао пергаamenta, због чега су му реци и искривљени.

Моментана оскудица, а можда и скупоба пергаamenta, нукала је људе средњег вијека, да су често пута исписани пергаменат стругали, па га још једном употребљавали и на њему писали.

Кад гледамо ове двије фотографисане повеље, прво нам упада у очи њихова величина, која је тако малена да мања бити не може, а онај руб изван текста тако је узак, да нам је то управо необично видјети. Истина, чини се, да су касније обје, а особито ова друга, биле обрезаиване, али ипак тај руб није био велик. У то давно доба био је такав обичај да су се повеље писале на тако мало пергаamenta. Налази се и већих повеља, али то је већ ријеђе. Обичних приватних повеља има малих као длан, тако да немају ни мало руба, него текст заузима цио комад пергаamenta. То је био обичај особито у 12. и 13. вијеку, а из 13. вијека и потјечу ове наше повеље. На малом комаду пергаamenta писало се је и касније, а ријетке су повеље код којих би руб био широк.

Од прилике овако велике изгледају и оне повеље из Кермењског Архива, што их је издао г. Љ. Талоци у „Гласнику Земаљског музеја“ 1906. Тамо се налази 11 фотографисаних повеља, које потјечу од босанских владара и властела, а све су писане између године 1322 и 1367. Пошто тај начин, да се пише на малом комаду пергаментa, не сретамо само код нас, него и у осталој Европи, — биће да је то прије обичај него скупоба пергаментa, али свакако несташница и скупоба пергаментa навикла је људе на то, да су задржали мали облик и онда, када им више није била потреба. Ми знамо, да су наши средњовјековни владари били и богати и поносни, па им не би било стало, што би нешто више издали за пергамент, да се је гледало на ту величину, него баш био је такав обичај, који је настао, како рекох, давно прије.

Повеље су обично писане само с једне стране пергаментa и то с оне, која би била чистија и углађенија, а савијале су се понајвише у смотак (трубу) и то тако, да би текст дошао на унутрашњој страни, како би се боље очувао.

Свака је повеља на дну текста носила печат, који је био ударен на самој повељи, ако је био од воска или је, што је обичније, био за њу привезан врпцом. Печат је служио као јамство, да повеља доиста потјече од оне особе, чији печат носи. Врпца на којој је висио печат, била је обично оплетена од свиле, а често пута био је то узан комадић пергаментa или коже. Печати су справљани од воска, олова, сребра или злата. На нашим српским повељама имамо их од воска у разним бојама, имамо од сама сребра, имамо сребрних па позлаћених, а имамо од сама злата. Од олова немамо ниједног.¹⁾ Повеље са златним печатима звале су се према грчком језику хрисовуље.²⁾

¹⁾ Ивић, Стари срп. печати и грбови, стр. 11.

²⁾ Mon. serbica, стр. 81.

На печатима је обично име и грб власника, а код владарских печата често пута и фигура владарева. Приватни су људи обично имали прстен, па су га ударали на восак и тако је настајао печат. Такав су печат од прстена употребљавали каткад и владари. Такав печат од прстена има баш сам Матија Нинослав на повељи, која је у овој књизи на трећем мјесту штампана. Он је осим прстена имао и велики печат, што се види из његове треће повеље, гдје се испричава, зашто је на њој ударен мали печат од прстена, па вели: „и не бјеше моје печати велије, однесена бјеше“. Исто тако имао је и бан (послије краљ) Твртко и прстен и велики печат, с којима је потврђивао своје повеље, јер на једном мјесту каже: „један (лист) је печатен мојим прстеном, а други печатју великом“.¹⁾

Све ово, што је овдје, у главном опћенито, речено о спољашњем облику повеља, вриједи и за ове бана Нинослава, што такођер говори за њихову оригиналност.

Унутрашњи облик. Све наше старе повеље по унутрашњем устројству и начину писања и састављања налик су једна на другу. Осим стереотипних фраза, које се у свима понављају, даду се констатовати и поједини дијелови, који иду готово увијек сталним редом један иза другог. Ти дијелови, говорећи опћенито, за све средњовјековне повеље, дали би се овако поредати:

1. Почетак повеље или т. зв. *Invocatio*. И овај је почетак обично стереотипан. У најстаријим повељама најобичнији је почетак: „У име оца и сина и светога духа амин“ или „Да је вѣдомо свакому“ т. ј. „Да је знано свакоме“. Овај је први много чешћи и протеже се све до 13. вијека. Осим ових почетака има и других, гдје се почиње у име св. тројице, у име богородице и т. д.

¹⁾ Пуцић: Споменица срп. II. стр. 23.

Најстарији почетак: „У име оца и сина и светога духа амин“ потекао је од средњовјековних Грка, јер се њихове најстарије повеље почињу истим ријечима, само, разумије се, у грчком језику.¹⁾ Мало је повеља, које не би имале тога побожног почетка. Обично га немају мање повеље, приватне нарави. Осим инвокације налази се на старим повељама на почетку често пута насликан крст, као што је то случај и код ове једне повеље бана Нинослава.

Каткада иза инвокације долази датум, а обичније му је мјесто на крају.

2. Име и титула онога, који издаје повељу.

3. Име онога, коме се издаје.

4. Садржај повеље, зашто се издаје и шта се њом утврђује. Садржај је обично доста опширан, тако да се једно те исто по два пута каже.

5. Послије садржаја обично се наводе свједоци, који свједоче, да ће се све онако држати, као што се у повељи обећава. У владарским повељама већ од 12. вијека долази властела, која не само свједоче, него су ту и зато, да пристану на оне увјете и обећања, што их владар закључује.

6. Заклетва, гдје се издавалац повеље куне, да ће се вјерно држати онога, што је у повељи обећао.

7. Датум, ако није већ прије стављен горе на почетку, име писара и мјесто, гдје је повеља написана.

8. Потпис владара.

Има повеља и с потписом и без потписа владарева, а нијесу ријетке повеље, у којима оба два посљедња дијела сасвијем недостају. Ондје гдје има потпис владарев већином не потјече од руке самога владара, већ од руке писареве. То је име и титула владарева, исписана лијепим искићеним

¹⁾ Leist, Urkundenlehre, стр. 136.

словима, већином у вези једнога слова с другим. Пред именом је често пута насликан знак крста.

Ови се горе наведени дијелови даду констатовати готово у свима средњовјековним повељама и то не само у нашим српским него и у туђим. Наравно имаде повеља, које немају свију ових дијелова, као што наше босанске најстарије немају потписа владарева, него мјесто њега имаду владарев печат. Осим тога нијесу ни ти дијелови баш увијек тако поредани, како сам их горе навео, али опет такав је ред најобичнији. Тако на примјер има одступања од горњег реда и у оним двјема већим повељама бана Нинослава, јер се заклетва у објема налази и при почетку и при крају, а свјedoци се у првој налазе при почетку, а у другој сасвијем на крају. Али у главном од горњих правила не одступају. Што се дакле унутрашњег устројства тиче потпуно се поклапају са осталим средњовјековним повељама.

Језик им је савремен и потпуно једнак са језиком у осталим повељама 13. вијека.

Дакле и ово унутрашње устројство и језик говоре такођер за њихову оригиналност.

Писари. Наши су владари држали на двору нарочите људе, који су писали државне повеље и чували државну архиву. Од најстаријих времена обично носе грчко име „дијак“, а каткада и „граматик“. Касније мјесто ових назива долази и назив „логотет“, и то у Босни први пут за вријеме краљевства. Логотет је имао већу част него дијак и граматик, и обављао је осим вођења канцеларијских послова и неке друге дужности.¹⁾

Ови писари били су веома вјешти у писању, тако да им се често пута чудимо љепоти писма и једнакости појединих писмена. Да ли су били свјетовњаци или свећеници, не да се констатовати.

¹⁾ Глас срп. кр. акад. стр. 78, 258.

Како знамо да је писменост у средњем вијеку готово искључиво била ограничена на свећенички сталез, може бити да су и они узимани из тога сталеза, као што је то био случај код Хрвата за вријеме њихове државне самосталности, гдје су дворски писари били свећеници, а писали су повеље само латинским језиком.¹⁾ Наши босански напротив, и ако су можда били свећеници, писали су све српским језиком и ћирилским писмом.

Из наших се старих повеља даде закључити, да су писари ходили уз владара и писали државне повеље и изван престолнице у другим, често пута незнатним, мјестима. Осим тога било је ту много простоте и наивности. Као примјер може нам послужити свршетак Нинославове повеље од г. 1240, што је штампана на другом мјесту у овој књизи, а факсимил јој се налази на крају исте. Ту се спомиње неки Борислав Војсилић, који каже, да ће вјечни мир имати с Дубровчанима. То је свакако Нинославов човјек, по свој прилици дијак или писар, али повеља овака каква је овдје, није од њега, него је његов састав преписан од дубровачког писара, јер осим задњих ријечи, гдје се каже „како је овдје преписано“, имамо и особине дубровачкога начина писања, као на пр. € мјесто њ, што налазимо у савременим дубровачким повељама. Тако ће свакако и бити, јер су написане, вели се, двије повеље, једна за бана, а друга за дубровачку опшину. Ова наша, што се је до данас сачувала, то је она, што је остала била код општине.

Изгледа мало чудно, да писар на крају тако важна државног документа каже, да се и он куне, да ће вјечни мир и љубав имати с Дубровчанима. Али томе се не ћемо чудити, ако узмемо, да је у то давно доба све било више просто и прими-

¹⁾ Rački, Rad XXXV, стр. 1—6.

тивно, тако да је писар завршавао повељу најинтимнијим начином. Тако у повељи бана Твртка, писаној око године 1353 пише дијак Дражеслав на крају ове ријечи: „И к’да сие писах, т’да ми да господин бан Твр’тко испред себе велик пехар вина попити у добру вољу“.¹⁾

Према овоме нам је сасвијем нараван и додатак Борислава Војсилића у Нинославој повељи.

Писмо. Све наше старе повеље писане су ћирилицом. Начин писања био је двострук. Писало се је т. зв. уставним (унцијалним) и брзописним (курзивним) писмом. Унцијално писмо изгледа као данашње штампано у црквеним књигама, и њим су се писале књиге и важније повеље, док су се најобичнија писма писала брзописним писмом, које се типично разликује од данашњега брзописног писма.

То старо средњовјековно брзописно ћирилско писмо, које се је све до данас сачувало код наших Муслимана, назвали су неки људи „босанчицом“, што нема апсолутно никаква смисла. Тако су га могли назвати само људи, који се или нијесу хтјели обзирати на развитак ћирилице или који нијесу познавали старога начина писања у другим земљама, гдје се је ћирилицом писало. У осталом стари су Босанци називали то писмо *српским словима*, о чему се свако може освједочити из дјела фра Матије Дибковића,²⁾ А и данас се то писмо у Плевљу и у крајевима јужно-источне Босне међу самим Муслиманима зове „стара србија“, и особито се чува и култивира код чувене и далеко разграњене породице бегова Ченгића, потомака гласовитога Смаил-аге.³⁾

¹⁾ Гласник зем. муз. 1906. стр. 410.

²⁾ Гласник зем. муз., 1901. стр. 339, 341, 342. и Archiv f. sl. Phil. IX. стр. 445.

³⁾ Гласник зем. муз., 1909. стр. 119.

И у латиници налазимо још веће одступање старије латинице од данашње, па ником не паде на ум, да ствара нове називе.

Ко хоће да се увјери, како је то бесмислица називати старији тип наше ћирилице „босанчицом“, нека узме у руке палеографске таблице од руског учењака Карскога¹⁾, па ће видјети тамо исти тип старе ћирилице и код Руса. А не можемо ваљда рећи, да су Руси примили начин писања од Босанаца? Исти тип ћирилице налазимо и по осталим српским крајевима.

Исто тако ко жели видјети разлику између данашње и старе рукописне латинице, упућујем га на Клајићеву „Ровјест Хрвата“, па ће тамо наћи фотографије повеља, писаних старим обликом латинице, која се много више разликује од данашње латинице, него најудаљенији тип старе ћирилице од данашње. Чудо, како она господа, која за стару ћирилицу сковаше назив „босанчица“, не сковаше исто тако за стару латиницу у Славонији назив „славончица“, у Далмацији „далматинчица“ и т. д.

Ова дигресија о ћирилици потребна је била, јер има људи, који и уставну ћирилицу, само ако је из Босне, називају „босанчицом“, а курзивну поготово.

Повеље бана Нинослава писане су уставном ћирилицом.

Оригиналност повеља. Све досадање разматрање повеља у опће, а ових Нинославових нарочито, говори за њихову оригиналност и по спољашњем облику и по унутрашњем устројству њихову.

Осим горе истакнутих особина и чињеница, дада би се још навести у корист њихове оригиналности карактеристика писма, језик и историјске

¹⁾ Образци славјанскога кирилловскога писма, Варшава 1902.

чињенице, које су од најпресуднијега значаја у просуђивању њихове аутентичности.

Карактеристика писма, како се види из приложених фотографија, потпуно је једнака оној у савременим, српски писаним, споменицама.

Језик је у овим повељама на длаку исти с језиком у другим повељама из истога доба. Већ сам горе напоменуо, како се у Нинославој повељи од 22 марта 1240 налазе особине дубровачкога начина писања, гдје се пише *є* мјесто *к*, а те исте особине с осталим језичним подударанјем налазимо баш у повељи Николе Тониста, кнеза дубровачкога, писаној године 1238,¹⁾ дакле само двије године раније од Нинославове повеље. Горња повеља бана Нинослава управљена је била на тога истога кнеза Николу Тониста и због тога држим, да је исти писар писао оба двије повеље, наравски дубровачки писар, јер је тада Нинослав боравио у Дубровнику. И ово говори за оригиналност Нинославових повеља, поготово ове од год. 1240.

Али веома су од велике важности и друге историјске чињенице, које нам такођер одлучно говоре за аутентичност Нинославових повеља. Прва је Нинославова повеља управљена на дубровачкога кнеза Жана Дандула, друга на Николу Тониста, трећа на опћину без кнежева имена, а четврта на Јакова Далфина. Да видимо сада, да ли се издавање повеља слаже с временом кнежевања ових горе именованих дубровачких кнезова.

Дубровачки кнез Жан Дандуло кнежевао је од године 1214 до 1235.²⁾ Ако узмемо, као што се обично узима, да је бан Нинослав дошао на владу 1232, онда је за оригиналност ове његове повеље та чињеница одлучна; а не говори ништа против њене оригиналности ни онда, ако узмемо,

¹⁾ Monumenta serbica, стр. 21.

²⁾ Јиречек, Историја Срба, стр. 289.

да је Нинослав непосредан насљедник бана Кулина, јер повељу је могао. Нинослав издати и Жану Дандулу, као и оном кнезу прије њега, па се је она старија могла лако изгубити. На то ме мишљење доводе оне ријечи на крају ове повеље, гдје се вели, да ју је писао граматик Десоје „тако вјерно какоре у првих“.

Да су ови уговори понављани не само кад се је мијењао владар у Босни, него и онда кад је наступао владу нови кнез у Дубровнику; — види се из самих повеља бана Нинослава, који дубровачкој опћини, различитим кнезовима, издаје четири повеље, а свечетири *mutatis mutandis* у једној те истој ствари.

Друга Нинославова повеља писана је 22 марта 1240, а управљена на Николу Тониста, који је доиста тада био на влади, као кнез дубровачке опћине. Не знам почетка ни свршетка његове владе, али сам констатовао, да се спомиње као кнез од 1238 до 22 маја 1240.¹⁾ Према томе и ова повеља добива овим непобитан доказ своје оригиналности. О трећој повељи, пошто се у њој не спомиње кнез, не ћу ни говорити. Него, четврта повеља писана је мјесеца марта 1249, а управљена на дубровачкога кнеза Јакова Далфина, који је кнежевао од 1247 до конца 1249, јер се као кнез спомиње 17. септембра исте године.²⁾

Дакле и овдје се датум повеље потпуно поклапа с временом владања онога кнеза, на којег је повеља управљена. Да ли би ово поклапање у светрима овим повељама било могуће, кад би оне биле фалзификати? И највјештијем фалзификатору покрај других техничких и језичних потешкоћа морала би се поткрасти погрјешка у навођењу имена дубровачких кнезова, јер ни данас за све

¹⁾ Smičiklas, Codex diplomaticus IV. стр. 60, 111.

²⁾ „ „ „ „ IV. стр. 399.

не знамо кад је који владао. Осим тога све су повеље (осим четврте) с осталима пренесене из дубровачкога архива у ц. и кр. дворски државни архив у Бечу године 1833, када је српска историографија била у повојима и када је било међу Србима веома мало људи, који би тачно знали и године владања српскога цара Душана, а камо ли дубровачких кнезова Дандула, Тониста и Далфина; а ако би ово били фалзификати, морали би настати прије године 1833, када је међу Србима било још мање знања него тада. А да га је и било, не знам због чега би неко ишао у то старије доба фалзифицирати повеље у корист српства у Босни и Херцеговини, кад у то старије доба није ни било никога, ко би то српство порицао. Шта више Босни и Херцеговини у то доба признаван је само српски карактер и од оне стране, од које јој се то данас пориче.

Још бих у корист оригиналности ових повеља могао споменути и т. зв. индикт, који се такођер слаже с датираним годинама, што код фалзификата није случај.

Узевши све у свему нема апсолутно ништа што би говорило против оригиналности ових повеља. И тиме би била њихова оригиналност потпуно утврђена. А до данас се није нашао ни један озбиљан научењак, који би у то ма и најмање посумњао. Ради тога морамо их узети као драгоцен и аутентичан доказ, да је босански бан још у давном средњем вијеку називао своје поданике Србима.

IV.

НАРОДНОСТ БАНОВИХ ПОДАНИКА.

Пошто је оригиналност повеља бана Нинослава без сваке сумње потпуно утврђена; то ћу

на темељу њих и других историјских докумената старијих и млађих проговорити коју о народности банових поданика.

Из банових повеља јасно се види, да он своје поданике назива *Србима*, и то, разумије се, све становнике своје државе, којој сам напријед утврдио границе. У трима његовим повељама, које су штампане у овој књижици, а двије од њих и у факсимилу, налазе се мјеста, која овако гласе: „Ако вјерује Србљин Влаха, да се при пред кнезем; ако вјерује Влах Србљина, да се при пред баном“. Ријечи: „ако вјерује“, значе: „ако тужи“, а: „да се при“, исто је што и: „да се парничи“.

Ове су повеље, како сам већ рекао, уговори између босанскога бана и дубровачке опћине, а тичу се слободе трговања дубровачких трговаца по босанској држави. Између осталих увјета у тим уговорима налази се и тај горњи, ако би дошло до какве размирице између банових поданика и дубровачких трговаца. Поданике своје бан назива Србима, а Дубровчане Власима. Да назив Србин означава Босанца, а Влах Дубровчанина сасвијем је јасно из самих уговора. Тако на примјер у првом уговору вели се за трговце дубровачке: „... да ходе Власи слободно“.

Разумљиво нам је, што назив Србин означава народност тадањих босанских држављана; али зашто се Дубровчани називају Власима?

На то ће нам питање дати најјаснији одговор хрватски историчар Др. Фрањо Рачки, који о тој ствари пише овако:

„Kada se pita za narodnost tih Vlaha, treba razlikovati dvije dobe. U starijoj dobi pripadahu Vlasi za cijelo romanskoj narodnosti. O tom svjedoče ne samo mnoga imena Vlaha, koja su se u spomenicima sačuvala, nego i druge okolnosti. Takova imena Vlaha, koja se u srbskih i dubrovačkih spomenicima nađode

jesu: Bukor, Bun, Fečor, Singur, Surdul, Šerban, Ursul, Dragul, Dražul, Negul, Radul, Rajul, Stanul, Vladul, kojih njeka, kano Bun (bonus), Bukor (pulcher). Singur, već po sebi su romanskoga porekla; druga su slovenska, ali s dodatkom rom. člana —ul na kraju riječi (Radul) i t. d. Da su Vlasi na zemljištu jugoslavenskom bili poreklom Romani, imamo jedno svjedočanstvo domaće iz polovine XII vijeka, tvrdnju na ime barskoga pisca: „Latini, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moro-vlahi, hoc est nigri Latini, vocantur“. Odavle riječ „vlah“ značenuje u srpskih spomenicima nekoliko puta Romana u opće, pa stoga i Dubrovčanina, koji su početkom bili velikim dijelom romanske narodnosti, kano što i stanovnici Zadra, Spljeta i Trogira. Ban bosanski Matej Ninoslav potvrgjujući (1234—1240) povlasti, koje je njegov predšastnik ban Kulin podijelio bio (1189) Dubrovčanom, odregjuje: „ако вѣроуе Србанинъ Влаха, да се при прѣдѣ кнеземъ (dubrovačkim); ако вѣроуе влахъ Србанина, да се при прѣдѣ баномъ (bosanskim). Ovdje značenuje „Влахъ“ Dubrovčanina, čovjeka Romana, Latina, Србанинъ *podanika bosanskoga bana*, porekla slovinskoga; što se potvrgjuje i drugim spomenikom. U listini na ime srpskoga velikoga župana Stjepana, potonjega prvovjenčanoga kralja, izdanoj god. 1215—1219, čita se: „и да не іемліе Србанинъ Влаха вѣск соуда“, a to se latinski prevodi: „Et ut Slavus non apprehendat Raguseum“. ¹⁾

Мало прије Рачкога о истој је овој ствари писао проф. Јиречек, с којим се Рачки потпуно слаже. Изнесавши примјере, Јиречек између осталог вели: „Vlach ist durch Latinus oder Raguseus wiedergegeben.“

Diese Bedeutung des Wortes Wlach kommt nur noch in drei Urkunden des bosnischen Bans Matthäus Ninoslav aus den J. 1234 bis 1249 wieder

¹⁾ Rad jugsl. akad. LVII. стр. 141.

(Miklosich, Mon. serb. 24, 25, 29, 30), *wo der Unterthan des Bans Srblin, der Ragusaner Wlach heisst.*“¹⁾

Осим ова два велика словенска учењака, који тврде, да у горњим ријечима бана Нинослава назив Србин означава његова поданика, а назив Влах Дубровчанина, тврди то исто и Таде Смичиклас, који је ове повеље штампао у својем „Diplomatičkom Zborniku“, који је обичније познат под латинским именом „Codex diplomaticus“. У индексу III свеске овога зборника, гдје је штампана прва Нинославова повеља, упућујући на њу у тексту, каже Смичиклас код имена Србин овако: „*Srblji natio*“ — „Србљи народност.“²⁾ У индексу V свеске, гдје је индекс и за IV свеску, у којој су остале Нинославове повеље, каже за име Србин у повељи од г. 1240: „*Serblin, idem quod Bosnensis, natio*“ — „Србин, исто што и Босанац, народност;“³⁾ а за име Влах каже: „*Vlah idem quod Raguseus*“ — „Влах, исто што и Дубровчанин.“⁴⁾

Послије свега овога ствар је посве утврђена, да је бан Нинослав у давном средњем вијеку своје босанске држављане називао Србима. И сад би требало ту историјску чињеницу документирати другим старијим и млађим изворима; али прије него на то пријеђем, разјаснићу све фазе имена „Влах“, кроз које је пролазило, јер ћемо се с тим именом више пута сретати по историјским споменицима.

Име Влах је германског поријекла. „Германи називају Келте и Римљане *Walh* (множ. *Walhas*), а исто се тако називају код Немаца све до у

¹⁾ Jireček: Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa — Sitzungsberichte der königl. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften in Prag 1879. стр. 112.

²⁾ Smičiklas, Codex diplomaticus III. p. 531.

³⁾ Codex dipl. V. 752.

⁴⁾ ibid. p. 765.

ново доба Реторомани и Италијани Walchen или Wälsche. Отуда долази словенски назив за Романе Влах (руск. *Волохъ*), у множ. Власи. Тако се данас чешки, пољски, словеначки називају Италијани, а руски, бугарски и српски Румуни.¹⁾

Међу *Власима*, што се у нашим старим споменицима спомињу у унутрашњости Балканскога Полуострва било је већ од првога почетка осим Романа и Словена,²⁾ а живјели су понајвише по планинама и шумама бавећи се сточарством. Иако су Словени затекли доста тога романског елемента на Балканском Полуострву, ипак су га они својим бројем свуда надмашали,³⁾ тако да је то романско становништво било у малим гомилицима, које су биле једна с другом без икакве везе, те су убрзо, живећи свуда заједно са Словенима, изгубили свој језик и попримали словенски.⁴⁾

О њиховом претапању у Словене говори Рачки овако:

„Ali polagano su se Vlasi po narodnosti pretočili u Slovene, medju kojima su živili i pod kojih su državnu vlast podpadali. Ime i tada osta, ali ne znamenovaše više porekla nego čovjeka onoga zanimanja, koje bijaše glavno Romanom stanujućim me-gju Sloveni; имена „влах“ i pastir, pecuarius, постаše istovjetna, to bijaše drugo mlagje doba, u koje ime „влах“ nije prikopčano bilo narodnosti već načinu življenja seoskoga puka; pa je moglo znamenovati i čovjeka romanske narodnosti i čovjeka pastira, ili samo ovoga, kako se je na ime taj prijelaz postupice izvodio. Taj proces preobražaja po narodnosti imao je rano započeti; Vlasi poprимише polagano slovenski jezik (srbski, bugarski); pojedini katuni mogli su još

¹⁾ Лиречек, Историја Срба стр. 62. *I 46.*

²⁾ Новаковић, Годишњица XXXI. 19.

³⁾ *ibidem*, стр. 25.

⁴⁾ Лиречек, Ист. Срба, стр. 151. *I. 113.*

u XIII vijeku sačuvati svoj jezik romanski, pače moglo je i kašnje među pastiri i turmari biti Romana; ali u velike se onaj proces preobražaja dosta rano obavi i dovrši, kano što svjedoče slovenska imena katuna i pojedinih Vlahu u spomenicima XIV i XV stoljeća. Od tada je vlah i pastir i turmar jedno te isto; pa mu etnografsko znamenovanje, koliko se ime odnosi na pomenute slovenske zemlje, sve to više izčezava, dok ga napokon i ne nesta, ustupivši mjesto posve onomu drugomu znamenovanju po glavnom zanimanju nekadanjih Romana, Vlahu u onih zemljah“.1)

Власи у унутрашњости Балканскога Полуострва бавили су се сточарством и били су ненастањени. Са својим стадима ишли су од мјеста до мјеста, гдје им је за стоку боље било. Љети су се пењали на планине, а зими су силазили у жупна мјеста покрај ријека или чак и покрај морске обале. Остаци таква пастирског живота налазе се још и данас по Македонији, Тесалији, јужној Србији и јужној Бугарској.

Колико је то име било скопчано с пастирским животом, с којим су се изнајприје бавили само Власи романске народности; види се и по том, што данас Арбанаси називају Влахом ненастањеног пастира, а *чобаном* пако свакога човјека романске народности.2)

Сви наши стари споменици праве разлику између „влага“ и осталих становника, сматрајући их као неки засебан сталеж, као што су збиља и били. Плаћали су и посебан порез држави. Има споменика, из којих се види, да готово сви ти „власи“ носе чиста словенска имена, па ипак се разликују од осталих становника. Тако на примјер у једној листини краља Милутина наводе се оваква имена „влага“ : Војин, Стројислав, Његомир,

1) Rad LVII. стр. 141—142.

2) Ст. Новаковић, Село, стр. 19.

Драган, Јарослав, Јан, Хранислав, Братослав, Радомир и т. д.¹⁾ Без сваке сумње ови су „власи“ словенског поријекла, а називају се „власима“ само због свога пастирског начина живота. У истој тој повељи разликују се *села и власи*, гдје „село“ означава људе настањене земљораднике, а „власи“ пастире, јер се и вели за једне од њих: „*да пасу кобиле ирковне*“. Исти краљ поклонио је манастиру Хилендару у скопској области нека села „*с људима и с власима*“,²⁾ гдје се такођер разликују пастири од настањених сељака, па се сељаци називају *људи*, а пастири *власи*. Још раније у жичкој повељи краља Стефана Првовјенчаног разликују се *власи* од настањених сељака, „*земљских људи*“³⁾ т. ј. ратара.

И у босанско-херцеговачким старим листинама (осим у Нинославовим) под именом „*власи*“ мисли се на пастире, а разликују се од настањених сељака, који се баве земљорадњом или чим другим. Ови други називају се Србима. Тако босански племић кнез Гргур Вукосалић, којему је краљ Остоја дао на уживање у данашњој Херцеговини онај крај јужно од Стоца и Метковића према Стону,⁴⁾ био је поставио царину у Заблатку прије Стонa, па ко год је ишао из његова краја у Стон, или обратно, морао је плаћати царину. Дубровчани су због својих трговаца у Стону свим силама настојали, да се та царина укине. И збиља на интервенцију краља Остоје царина је укинута и Гргур даје Дубровчанима повељу у тој ствари, те вели да не ће више нико плаћати царине, „*тко годи греде у Стон или дубровчанин или влах или Србљин*“.⁵⁾

¹⁾ Mon. serb. p. 61.

²⁾ ibidem, p. 79.

³⁾ ibidem, p. 13.

⁴⁾ Пуцић, Споменици српски I. p. 142.

⁵⁾ Mon. serb. p. 281.

Влах и Србин свакако су његови људи из тога краја, гдје му „*влах*“ означава пастира, а *Србин* свакога другог човјека. Ово разликовање влаха и Србина, пастира и настањеног сељанина, налази се у старим споменицима више пута. Тако то исто налазимо у листини Јурја Војсалића, војводе Доњих Крајева,¹⁾ а касније и у листини кнеза Владислава Херцеговића, сина херцега Стјепана, гдје кнез Владислав између осталог и ово обећава Дубровчанима: „да не сам вољан ни да могу никадаре забранити ни уставити ниједне *моје људе ни влахе ни србље* слободно ходити у Дубровник трговати.“²⁾ Овдје кнез Владислав изричито вели, да су и власи и Срби *његови људи*. И овдје се под именом „власи“ мисли свакако на ненастањене пастире, разликујући их од осталих људи, Србаља. Таково једно мјесто налази се и у повељи самога Херцега Стјепана.³⁾

Осим у листинама босанскохерцеговачким видимо то исто разликовање и даље на западу, у листинама хрватским. Тако на пр. бан Далмације и Хрватске Ханж Франкопан потврђује год. 1436 далматинским „власима“ неке привилегије, па на једном мјесту у тој својој повељи, ћирилицом писаној, вели: „*И Србљин да не море отдати на Влаха, ни Влаха на Србљина.*“⁴⁾ Интересантно је овдје, осим тога разликовања пастира и настањених становника, да се ови посљедњи називају именом *Србљи*, јер до тога доба једва да је било исељавања из Босне у Далмацију, него ће по свој прилици бити, да је тамо од старине међу племеном Хрвата живјело и неко мало српско племе, које је сачувало своје старо име *Србљи*.

¹⁾ *ibidem*, p. 378.

²⁾ *ibidem*, p. 445.

³⁾ *ibidem*, p. 467.

⁴⁾ Radoslav Lopašić: *Bihać i bihaćka krajina*, Zagreb 1890. стр. 298.

Да су ови „власи“, што се спомињу у старим споменицима данашње Херцеговине, били доста пастири, а словенскога поријекла, имамо за то других доказа. Дубровчани на име пишу г. 1399 босанском краљу Остоји и веле му у писму: „лист краљевства ти примисмо, у којем ваша милост к нам писаше за влахе за Бранка и за Влатка, да зимују, гдје су прво зимовали за сеј годиште“. ¹⁾ Даље се у истом писму извињавају, да они то не могу допустити, јер да им исти „власи“ *попашом* чине штету. Из овог је писма дубровачког потпуно јасно, да су ти „власи“ пастири, који су долазили да зимују са својим стадима негдје у приморју на дубровачком земљишту. А да су били такођер словенске народности, види се по чисто српским народним именима Бранко и Влатко, како је по свој прилици било име старјешинама двију пастирских, „влашких“, породица. Имамо више писама дубровачке опћине босанским краљевима, из којих се види, да су се босански краљеви доста бринули за те своје пастире односно „влахе“ и писали дубровачкој опћини, да им ова допусти презимити са њиховим стадима на својем земљишту. ²⁾ Из једнога писма дубровачке опћине босанском краљу Твртку Твртковићу види се, да су његови пастири и насилно наступали на земљиште дубровачко, што је свакако знак, да их је било веома много. У том писму Дубровчани кажу: „краљевству ти писасмо, како *власи* краљевства ти Кићурићи самосиљем наступаху на наш котар и на нашу земљу с *коњми* и с *добитци* и *становми*, и нашим велике штете учинише *попашом*“. ³⁾ Добитак је стока, како тврди г. Ст. Новаковић, а то се види и из једног члана Душанова законика,

¹⁾ Пуцић, Спом. срп. I. р. 26.

²⁾ *ibidem*, р. 82, 84.

³⁾ *ibidem*, р. 91.

гдје се каже: „Жупа жупе да не попаса *добитком* ништа“, што г. Новаковић преводи данашњим језиком овако: „Жупе да не пасу ништа својом *стоком* једна другој“. ¹⁾ А стан значи овдје „стан овчарски“. ²⁾ Ови ненастањени пастири или „власи“ имали су у својим стадима осим оваца још и крда коња.

Из свега досадањег да се разабрати, да су именованом „влах“, „власи“ називани не само пастири романског поријекла, него и они Словени, који су почели живјети тим пастирским начином живота. Тих пастира словенске народности било је на Балкану све од 13 вијека па даље, а у 15 вијеку били су свакако већ пословењени и они, који су поријеклом од старих Романа.

Г. Стојан Новаковић у својим студијама поводом Јиречкове „Историје Срба“ ³⁾ држи, да је име „*влах*“ у унутрашњости Балканског Полуострва означавало економски staleж (пастирски) прије доласка Словена на Балкан, тако да су они затекли већ „утврђени распоред ратарских и пастирских земаља“. „Назвање *влах* и *влашки* за *пастира* и *пастирски живот*“, вели г. Новаковић, „мора да је старије од словенскога насељења. Како је порекло речи германско, врло је могућно, да су Готи или какви њихови германски сународници именованом *влаха* прозвали пастире на Балканском Полуострву, а да су Словени насељавајући се на Балканском Полуострву и затекавши то назвање из раније, примили га као наслеђство од својих претходника у његовом више економском него ли националном значењу.“ ⁴⁾ Г. Новаковић своју тврдњу веома мудро и домишљато доказује,

¹⁾ Ст. Новаковић, Законик цара Душана, стр. 191.

²⁾ *ibidem*, р. 257, 261.

³⁾ Годишњица XXXI.: „Неколика тежа питања српске историје“.

⁴⁾ *ibid.* стр. 25—26.

да би било тешко противно тврдити. У осталом било онако, како то тумачи Фр. Рачки и проф. Јиречек или онако, како тврди г. Новаковић, — излази готово на исто, да у нашим старим споменицима, кад је говор о становништву у унутрашњости Балкана, име *влах* од најстаријих времена означава пастирски сталеж за разлику од ратарскога, само што г. Новаковић вјерује, да су ти *власи-пастири* називани тим именом због свога економског занимања, а не због тобожње романске народности.

Од друге половине 15 вијека све се више сретамо са именом „влах“ у историјским споменицима, а то ће бити по свој прилици за то, што су се иза доласка Турака и настањени сељаци, ратари, почели склањати у планине и живјети пастирским животом. Уз тај начин живота добише и име „*влах*“, које мало по мало пријеђе и на остале сељане. Она наша браћа, који примише Ислам, не осјећаху се више Србима, те почеше називати „власима“ све оне своје суплеменике, који не бијаху исламске вјере. Отада се више не прави разлика између пастирâ и настањених земљорадника, нити између католика и православних: сви су без разлике називани „власима“. Католици осим тим именом били су још називани и „шокцима“. Напосљетку назив „*влах*“ превладао је само за православне, а назив „*шокаи*“ за католике. Наши су се босански католици и сами називали именом „шокци“, а православни, особито по селима, именом „власи“, јер су им та имена мало по мало изгубила првотно подругљиво значење, те су мислили да тако треба да се и сами називају. Разумије се, увијек се је при том мислило на вјеру.

Да је име „влах“ означивало и пастире и сељаке у опће, види се и по том, што и данас

Далматинци грађани називају свакога сељака, без разлике вјере, „влахом“,¹⁾ а тако је било и у старије вријеме. Тако на пр. у комедији Марина Држића (из половине 16 вијека) „Новели од Станца“ назива се сељак Станац „влахом“ : „Ovi vlah vjeruje sve što mi se veli“. Осим тога једна особа те комедије Иво „*na vlašku*“ је обучен, што ће рећи у сеоско одијело.

Наши стари, који су по доласку Турака, селили из српских земаља у Хрватску, Славонију и Сријем, били су и тамо од аустријских власти називани често пута „власима“, а некада и Србима или Рашанима.

Име „влах“ прешло је дакле неколико различитих значења. Изнајприје је означавало човјека романске народности, по том пастира романске или словенске народности, касније и пастира и земљорадника словенске народности, а напосред и свакога човјека српске народности.

Од доласка Турака наш се народ креће према сјеверу и сјеверозападу, тражећи заштите особито код аустријских власти. Пошто су их те власти често пута називале „Valahi sive Rasciani“ или „Rasciani vuglo Valahi“, а често пута само „Serviani sive Rasciani“, и ако нијесу увијек били из Рашке; — то је потребно рећи коју ријеч и о том, како је то могуће, да се на пр. Срби, који су исељавали из Босне, називају Рашанима.

Покрајина Рашка у данашњој Старој Србији, била је у средњем вијеку средиште српске државе, и на тај начин име Рашка добило је исто значење, што и Србија. Још у 13 вијеку Тома Архиђакон спљетски идентифицира Рашку и Србију, називајући српску земљу „*Servia seu Rasia*“.²⁾ Мало по мало та два имена постала су синонимима, те је име

¹⁾ Вук. Ст. Караџић, Српски ријечник, III. издање, стр. 70.

²⁾ Thomas Archidiaconus, *Historia salonitana*, ed. Rački, p. 11.

„Rascianus“ почело означивати код аустријских власти и човјека, који није доселио из Рашке, него је само исте српске народности, као што су и Рашани. Лијеп је примјер за то из године 1696, гдје се Срби Босанци називају тим именом. У дипломи Адама Баћанија, изданој те године, спомињу се Срби Босанци овим ријечима: „populogum *Rascianorum* intra fluvios Unnam et Colarim collocatorum ex *Bosnia*“.¹⁾ Дакле ти Босанци, што су се тада били настанили међу ријекама Уном и Купом називају се именом *Рашани*, иако су, како се изричито вели дошли из Босне, а не из Рашке.

Пошто сам овим доста расвијетлио називе „*влах*“ и *Рашанин*, то могу пријећи на даљне излагање, па потражити изворе старије од повеља Нинославових, који ће нас још више утврдити у увјерењу, да је бан Нинослав доиста имао право, што је своје поданике назвао *Србима*.

Прва историјска вијест, гдје се Босанци називају Србима, потјече из године 822. То је вијест франачкога летописца Einharda, који је живио између г. 770 и 840. Он је у својим *Аналма* забиљежио, како је Људевит, кнез доње Паноније, којему је била престолница у Сиску, године 822 побјегао испред франачке војске к *Србима* у *Далмацију*. У његовим *Аналма* од ријечи до ријечи стоји овако: „Liudevitus, Liscia civitate relicta, ad Sorabos, quae patio magnam Dalmatiae partem obtinere dicitur, fugiendo se contulit“.²⁾ „Људевит оставивши град Сисак, побјеже к Србима, за који се народ вели, да посједује велики дио Далмације.“ Овдје се под именом *Далмација* мисли на простор, што га је заузимала римска Далмација, која се је, како др. Фр. Рачки каже, „sterala od Jadranskoga

¹⁾ R. Lorašić, Spomen. Hrv. Krajine, III. p. 39—40. Навод по Грујића Апологији.

²⁾ Rački, Documenta, стр. 327.

mora do Drine i do Panonije“.¹⁾ У ту стару римску Далмацију спадале су данашње земље: Далмација, Босна-Херцеговина и Црна Гора. Пошто је Људевиту, кад је бјежао испред франачке војске најближе било да пребјегне у Босну, то др. Фр. Рачки вели, да се под тим Србима разумјевају *Срби Босанци*. Расправљајући то питање Рачки наставља, даље, па вели: „Iz Siska preko Save u Bosni najsigurniji je put prema neprijatelju dolazećemu sa juga. Sjetimo se što rekosmo o Bosni Konstantinovoј (то хорион Босона), па ćemo onda lako razumjeti, što Einhard pripovijeda o biegu Ljudevita „ad Sorabos“... Dalmatiae“.²⁾ Рачки каже, да су се тада границе хрватске према истоку стерале до горја, „које чини развогје међу Уном и Vrbасом. S one strane toga gorja (т. ј. на исток) imade se iskati sielo „Soraba“, quae natio magnam Dalmatiae partem obtinere dicitur“.³⁾

Осим овога тврђења и извођења Рачкова има још нешто, што говори за то, да су ти Einhardovi Срби доиста Срби Босанци и то они у северозападном дијелу данашње Босне. Панонски кнез Људевит убио је на пријевари онога српскога војводу, који га је к себи примио. Пошто се послје тога чина није осјећао сигуран међу Србима, пребјегао је одатле хрватском кнезу Љутомислу, стрицу другога хрватског кнеза Борне. Овај Борна имао је своју жупу у оном крају, гдје се данас налази град Оточац па према мору. Пошто знамо да су те хрватске жупе биле веома малене,⁴⁾ то морамо узети, да је и Љутомислова жупа била у близини Борнине. Људевит је бјежећи од Срба пребјегао свакако ономе хрватском

¹⁾ Rački, Rad LVI. стр. 109.

²⁾ ibidem, p. 109.

³⁾ ibidem, p. 110.

⁴⁾ Rad LVII. стр. 131. Види и Rad XXV. стр. 31: „Župe u hrv. državi za narodne dinastije“.

кнезу, који му је био најближе; према томе је Љутомисл имао своју жупу негдје источно од Оточца. И овај нам факт говори, да се под оним Einhardovim Србима Далмације морају разумјевати само Срби у сјеверозападном крају данашње Босне, овдје негдје у долини Врбаса.

Пошто је Захумље (већи дио данашње Херцеговине) с областима Неретвом и Требињем за насљедникâ бана Нинослава припало босанској држави, с којом је касније чинило једну државну цјелину; — то ћу и ове области узети у разматрање, да видимо, под којим се националним именом спомињу они Словени, који су били насељени у тим областима.

На црквеном сабору у Сплѣту године 924 спомиње се осим хрватскога краља Томислава и захумски кнез Михајло Вишевић са својим великашима. Мало касније видјеће се, да савременик Константин Порфирогенит каже за Захумљане, да су *Срби*, из чега јасно изилази, да је Михајло Вишевић дошао на црквени сабор у Сплѣт у име својих поданика Срба, који су у то вријеме, у црквеном погледу, спадали под спљетску архијепископију, и ако су били независни од хрватске државе. Да је кнез Михајло Вишевић као Србин дошао на тај сабор испред својих захумских поданика Срба, види се и по том, што се покрај хрватских спомињу још и *српски* великаши. У списима тога сабора стоји, како су у Сплѣт дошли папини посланици, „који су путовали по далматинским градовима и преговарали с хрватским и српским великашима“ („*Dalmatiarum peragrantes civitates et (cum) Chroatorum atque Serborum processibus convenientes*“.)¹⁾ О овоме српском судјеловању на спљетском сабору вели Рачки овако: „... на *saboru spljetskom sudjelovao je ne samo*

¹⁾ Rački, Documenta, стр. 190.

hrvatski kralj Tomislav sa svojimi velikaši, nego i *zahumski knez Mihajlo sa srbskimi velikaši* (cum Chroatorum atque Serborum proceribus). S toga i dijeli se spljetska metropolija, odnosno biskupije njezine, u dva diela: hrvatski i zahumski, t. j. zapadni i istočni, u prvom bijaše vladaocem hrvatski kralj, u *drugom zahumski knez uz srpske velmože* (valjda župane).¹⁾

И без овога тумачења дра Рачкога јасно је, да су ове *српске велможе* на спљетском сабору из крајева близу граду Сплету, односно из источних крајева, који су граничили с тадањом хрватском државом; а то могу бити само или Босна или Захумље. Пошто им се изричито спомиње knez Михајло, то су свакако Захумљани.

Горе споменух, да цар Константин Порфирогенит (912—959) назива Захумљане Србима, али прије него наведем његове ријечи, које о том говоре, споменућу, шта је он у оно доба разумјевао под именом *Србија*, и докле се је, по његовим извјештајима, у оно доба протезала. О том пише проф. К: Јиречек у својој „Историји Срба“ овако: „Константин Порфирогенит каже, да су Срби имали тада и покрајину Босну у горњој долини Босне са градом Salines (Тузла). Он изреком напомиње, да Србија граничи са Хрватском, и то са хрватским жупама Хлѣвно и Цетина, и да је српски владар Петар (око 891—917) имао у рукама и Паганију, земљу Неретљана“.²⁾

Исто овако, само другим ријечима, пише о истој ствари и др. Рачки, говорећи о „Hrvatskoj prije XII. vijeka glede na zemljišni obseg i narod.“³⁾

Порфирогенит вели, да су у Србији (у коју је спадала и Босна), Неретви, Захумљу, Травунији и Конавлима насељени Срби. И ако он добро по

¹⁾ Rad LVI. стр. 78.

²⁾ Јиречек, I. с. р. 117.

³⁾ Rad LVI. стр. 67—71.

имену разликује једну покрајину или област од друге, ипак вели, да у свима тим покрајинама живе Срби. Његове ријечи, разумије се да су у грчком језику, али ћу их ја овдје навести у латинском пријеводу, како се налази паралелно штампан с грчким текстом у Рачковој збирци историјских споменика под именом: Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, volumen septimum. Documenta historiae croaticae periodum antiquam illustrantia. Грчкога текста не могу навести због техничких разлога.

Порфирогенит говорећи о нашим крајевима каже: „Cumque ea, quae nunc Serblia dicitur et Pagania, quaeque Zachlunorum terra vocatur, item Terbunia et Canalitarum regio, quae imperatoris Romanorum ditionis erant, propter Abarum excursiones desertae essent (expulsis inde Romanis, qui nunc Dalmatiam atque Dyrrachium incolunt) regiones illas Serblis habitandas imperator dedit“. ¹⁾ „И будућ да је под влашћу грчкога (римскога) цара била садашња Србија и Неретва (Поганија) и земља која се зове Захумска и Требињска и Конавли и будућ да су те земље опустошили Авари, — јер прогнаше одатле Романе, који сада живе у Далмацији и Драчу, — *насели цар Србе у те крајеве*“. Посебно за становнике старога Захумља каже овако: „Qui vero nunc illic habitant Zachlumi, Serbli sunt“. ²⁾ „А Захумљани пако, који сада тамо живе, Срби су“. Захумљани су у то доба били они становници, што су становали у оном дијелу данашње Херцеговине, који се протеже јужно од ријеке Неретве, па све до Дубровника.

За становнике требињске и конављанске области каже овако: „Terbuniarum Canalitarumque eadem regio est. Incolae vero a non babtizatis Serblis

¹⁾ Rački, Documenta, 274.

²⁾ ibidem, p. 407.

descendant“.1) „Требињани и Конављани имају једну те исту земљу; а становници потјечу од некрштених Срба“. И за Неретљане каже, да су поријеклом од некрштенијех Срба, због чега их и назива Поганима.2) Област Неретва, о чијим становницима Порфиригенит говори, стерала се је сјеверозападно од ријеке Неретве, па граничила са хрватском жупом Цетином, која је лежала око ријеке Цетине у данашњој Далмацији.

У старо је доба био обичај, да се становници појединих покрајина или области називају по именима дотичних области. Тако на пр. имамо називе: Неретљани, Захумљани, Требињани и т. д. Али и покрај свега тога ипак је национално име веома рано превладало обласна имена, те ето сам Порфиригенит у свима горњим областима назива становнике Србима. Лијепо о тој ствари разлаже проф. Јиречек у својој „Историји Срба“, те вели: „Име Срба постало је постепено укупан назив за суседна племена, исто онако као што се у сјеверним словенским земљама име правих Чеха распрострло на племена чешка, набројана у основној повељи бискупије Прашке, или име Пољана код Гнезена на сва пољска племена. Цар Константин зове и Захумљане, који су у његово време (око 949) били потпуно слободни, Србима, те додаје, причајући о сеоби, да „Сербли“ станују не само у Серблији, Захлумији и Тербунији (Дукља се не спомиње на овом месту), него и у Паганији“.3)

Константин Порфиригенит тачно је означио, којем словенском племену припадају Словени у горњим областима, назвавши их Србима. Ту не може бити никакве пометње, да би он можда замијенио племе Хрвата са племеном Срба због

1) *ibidem*, p. 408.

2) *ibidem*, p. 409.

3) Јиречек, I. с. стр. 117.

племенске сличности. Проф. Јиречек вели, да се то замјењивање догађа истом у 11 вијеку,¹⁾ а прије се је добро пазило и разликовало. Пошто Порфирогенитово писање пада у прву половину 10 вијека, дакле прије него је речено замјењивање почело, то онда можемо бити сигурни, да је његово писање потпуно тачно. Има још једна ствар, која свједочи о тачности његова писања, а то је јављање српскога имена у тим крајевима и касније, под конач средњег вијека, о чему ће бити говора мало даље.

Напријед сам споменуо и изнио доказе, гдје папе римске, један из 12, а други из 13 вијека идентифицирају Босну са Србијом, називајући је српском државом, која је у оно доба била самостална и независна. То називање самосталне Босне српском државом не може ништа друго значити, него да је и у етнографском погледу била српска. Иако националност у средњем вијеку није играла ону улогу као данас, ипак се је у неким моментима јасно испољавала, гдје је требало једну етничку цјелину разликовати од друге. Само на тај начин долазило је национално име до изражаја.

Досадање трагање за српским именом у Босни и данашњој Херцеговини прије бана Нинослава задовољава нас потпуно, јер видимо, да се вијести о том из разнога доба и са разних страна сасвим на длаку подударрају и потврђују нам оне вијести из повеља банових, гдје бан изричито своје поданике назива Србима.

Да бисмо потпуно оправдали Нинославов назив, поћи ћемо и даље, у касније доба, да потражимо још коју вијест о српском имену у Босни и Херцеговини. Најприје ћу наводити примјере за назив народа, а истом онда за назив народнога језика.

¹⁾ *ibidem*, стр. 118.

Напријед сам истакао, гдје је било говора о разликовању ратара и пастира, како босански племић кнез Гргур Вукосалић назива своје људе „власима“ и Србима. То исто чини и Јурај Војсалић, војвода Доњих Крајева, у својем даровном писму, које је написао у Крешеву 12. августа 1434. Он поклања неко земљиште Павлу, Николи и Влатку Јурјевићима и Вуку Вукићевићу, па између осталог вели, да им то све уступа, „у *всем, у чем их застасмо, у држању или Србину или влаху.*“¹⁾ Јурај назива овдје своје људе и Србима и власима. Срби су му сви становници осим пастира, а „власи“ ненастањени пастири. Ти његови људи били су католици, јер вели, да их предаје „у *руке господина викара Жувана и свакому викару кон викара и свој братији фратром свете цркве католичаске, вире римске, реда светог Францишка.*“²⁾

Исто тако херцег Стјепан и син му Владислав називају своје поданике Србима и „власима“,³⁾ гдје су и „власи“ словенске народности, само се тако називају као пастирски сталеж, за разлику од осталих сталежа, о чему је напријед било доста говора.

На више од сто година прије овога имадемо исти примјер и из једне повеље цара Душана од г. 1345, гдје се становници око Требиња називају истим именима, т. ј. „власима“ и Србима.⁴⁾

Опазио сам, да се у нашим средњовјековним споменицима име „влах“ покрај имена Србин не спомиње у сјевернијим крајевима, него само у јужнијим, а и географска романска номенклатура више је заступана у јужнијим него у сјевернијим крајевима. Због тога ће свакако бити истина, да

¹⁾ Mon. serb. p. 378.

²⁾ ibidem, p. 379.

³⁾ ibidem, 445, 467.

⁴⁾ ibidem, стр. 117.

се је, по доласку Словена на Балкан, налазило Романа више на југу него на сјеверу. И Словени су се више одавали сточарству у јужнијим, брдовитијим и шумовитијим крајевима, него у сјеверним, гдје су налазили равно и плодно земљиште, згодно за ратарство. Отуда се је по нашим јужнијим крајевима и развио посебан сталеж ненастањених пастира или „влаха“.

Да назив „влах“ означава збиља сталеж, а не народност, то сам напријед доказао јаким доказима. Ондје гдје није било тога сталежа, босанско се становништво назива само *Србима*. За то имамо лијеп примјер из године 1438, гдје се грађани града Сребренице називају *Србима*. 20. фебруара те године неки Пирко Болесалић, по свој прилици трговац или рудар дубровачки, пише тужбу кнезу и судијама дубровачким, у којој се тужи на неке, тамо настањене Дубровчане, како су дошли са сребреничким грађанима у његову кућу у по дана и свезали га безаконо и ставили у окове. Осим сребреничких грађана и тих неких Дубровчана били су ту и *пристави*, т. ј. чиновници босанске државе, који су по свој прилици и извршили везање и затвор. Пирко у тој својој тужби наводи, да их је свију, док су га везали, упитао овако: „*Коју имате са мноме правду али кривину, да ме везете, Србли, безаконо?*“¹⁾ Из ових се Пиркових ријечи јасно разабире, да је он назвао Србима не само Босанце Сребреничане и босанске чиновнике, него и оне Дубровчане, који су се у то доба тамо налазили. То није ништа необично, јер Дубровчани су се током средњег вијека пословенили и измјешали са околним Србима, тако да су се касније и сами називали Србима. У својој опћини од најстаријег времена имали су осим латинских и српске писаре (дијаке). Латински писари

¹⁾ Јиречек, Споменици српски (Спом. срп. кр. акад. XI), стр. 80.

писали су латинске и талијанске ствари, а српски српске. Ови дубровачки српски писари били су прави Дубровчани, како је то лијепо доказао дубровачки племић, проф. М. Решетар,¹⁾ а називали су језик српским²⁾ и себе писарима српским.³⁾ Иако су Дубровчани имали двије канцеларије, латинску и српску, и своје записнике већином латински водили, ипак је у обичном животу превлађивао српски говор. Проф. Натко Нодило вели о тој ствари овако: „U Dubrovniku, ako i ne od prvoga početka, a to od pamtivijeka, govorilo se srpski; govorilo kako od pučana, tako od vlastele, kako kod kuće, tako i u javnom životu. Jest istina, da su se zapisnici raznih vijeća vodili latinski; a prilika je takogje, da pod knezovima mletačkim, njih radi, na vijećima se ponešto raspravljalo i mletačkim kojekakvim govorom. Nego u općini od Mletaka oproštenoj, srpski je raspravni jezik.“⁴⁾

Послије овога није нам никакво чудо, што Дубровчанин Пирко Болесалић назива осим Босанаца и своје Дубровчане Србима.

Из ових досад наведених, средњовјековних примјера, видјесмо, да се Босанци и Херцеговци називају Србима, иако се националност у средњем вијеку није истицала. Ово неколико примјера случајно нам се је сачувало, а сви су драгоцене историјске зрнца, која са оним вијестима у повељама бана Нинослава чине непобитне доказе, да су Босанци и Херцеговци још у давном средњем вијеку називани Србима и да то име није импортирано, као што би то хтјели неки непријатељи Српства и српске мисли у овим земљама.

¹⁾ Archiv für. sl. Philol. XVI. 336.

²⁾ ibidem, XXI. 500.

³⁾ Јиречек, Спом. срп. стр. 33, 86.

⁴⁾ Rad LXV. стр. 117.

Осим ових вијести из средњег вијека имадемо их доста и из новог вијека, од којих ћу само неке овдје навести. Навешћу само неке за то, што се у новом вијеку све до најновијег времена готово увијек мијеша вјера и народност и то православна вјера и српска народност, док то у средњем вијеку не бива. Видјели смо, како Дубровчанин Пирко Болесалић назива своје Дубровчане и грађане Сребреничане Србима, и ако су сви Дубровчани, као и он, били католичке вјере. Тако исто и Јурај Војсалић назива своје људе Србима, а види се из саме његове повеље, да су сви католици као и он. Истога је карактера и оно папско називање Босне српском државом. Дакле ови примјери јасно свједоче, да се у средњем вијеку није идентифицирало српство и православље. То идентифицирање плод је новог вијека и то онога доба, када је у нашем народу завладало највеће расуло и ропство, када нам је једина утјеха била народна пјесма, која нам је причала о славној прошлости наших предака.

Пишући лањске године чланак „о Доситијевим погледима на српску народност и књижевни језик“,¹⁾ изнио сам примјере, како је у погледу народности стајао православни дио нашега народа, а како остали дијелови, у оно доба, када се јавио Доситије. Том приликом изнио сам ријечи ученога фрањевца Матије Петра Катанчића, савременика Доситијева, који констатује, да се наш народ, особито православни дио, назива Србима не само по Србији, него и по свему Илирику,²⁾ т. ј. Босни, Херцеговини, Далмацији и т. д. Његовим ријечима додао сам и рекао о нашој националној свијести и ово: „Ту националну свијест имамо без сумње да захвалимо у првом реду српској народној пјесми,

¹⁾ Преглед, бр. 1, 2, 3. г. 1911.

²⁾ De Istro, p. 217. Навод по Ђерића „Срп. име“.

која нас је у свима и најзабаченијим крајевима везивала у једно духовно коло и чувала нам српско име и успомену на славну прошлост. Пошто српска народна пјесма у главном пјева прошлост православнога дијела српскога народа и пошто је православних не само у прошлости, него и данас знатно највише, — није чудо, да се је у доба највећега расула и ропства идентификовало српство с православљем, а у исто доба одбијали се од цјелине и заборављали српско име и српско поријекло они народни дијелози, који не бијаху православне вјере.“

Ето на тај начин идентификовало се је српство и православље, али то идентификовање почиње слабити од појаве Доситијеве, који је прогласио Србима све људе, који говоре српским језиком, без обзира на вјерске разлике. У новије доба на путу смо да се то идентификовање сасвим укине, пошто се српска национална свијест јавља и код оних дијелова нашега народа, који нијесу православне, већ муслиманске и католичке вјере.

Још ћу навести по који примјер, да је босански народ у давној прошлости називан Србима, а по том ћу пријећи на назив народнога језика.

Бенедикт Курипеша, који је г. 1530 путовао с аустријским посланством из Беча у Цариград пропутовао је кроз Босну од сјеверозапада према југоистоку. То своје путовање описао је и издао г. 1531 под именом: „Itinerarium Wegrayss Kun. May. potschaft gen Constantinopel zu dem Türckischen Keiser Soleymann. Anno XXX. — M. D. XXXI.“ Извадак из овога путовања има у *Radu jug. ak. LVI.* од дра. П. Матковића, а наново је исти путопис изашао у Инсбруку 1910.

Курипеша дијели Босну на два дијела: на доњу и горњу Босну. Доња му је Босна од ријеке Уне до Сарајева, а од Сарајева на југоисток горња

Босна. Кад је прошао доњу Босну, т. ј. кад је стигао у Сарајево (Врхбосну), хтио је да сумира све, што је видио и запазио у доњој Босни, па говорећи о народу каже, да су у доњој Босни стари Бошњаци, католичке вјере и Срби, вјере светог Павла, које зову Власима, „а ми их“, вели „зовемо Чичи или Мартолози“. Осим ових трећа му је нација и вјера прави Турци. Ти његови „Чичи или Мартолози“ дошли су вели из Смедерева и Биограда.

Како се из овога свега да разабрати, Курипешић мијеша вјеру и народност, те од три вјере, прави одмах и три нације. А пошто се ту, путујући из Беча, први пут срета с православним елементом, не може то себи на други начин да представи, него додаје, да су дошли из Смедерева и Биограда. Ми знамо да је иза турског освојења Балкана било сељакања, али не у том правцу, како то он хоће да прикаже, него у правцу од југа према сјеверу и од југоистока према сјеверозападу. Осим тога противи се томе и она превелика даљина од Смедерева, па рећи ћемо до Кључа у Босни. Кад би Смедеревци послије пада Смедерева 1459 збиља остављали земљу и бјежали, онда би свакако, како је и природно, пребјегли у Угарску, која им је у непосредној близини, а не би остављали својих плодних поља и равница, па преко цијеле српске и босанске Посавине путовали у сјеверозападни, планински и брдовити крај Босне. Курипешић, који је у свима земљама, кроз које је до тада прошао, видио само католике, није то могао друкчије да схвати, него баш тако, како је и приказао, знајући, да тамо у Смедереву и Биограду живи исти народ са том вјером св. Павла.

Курипешић, што се овога тиче, сâм себи протуслови, говорећи у истом путопису о горњој Босни, од Сарајева даље, гдје је, како каже, нашао

само двије народности односно двије вјере: Србе и Турке. За ове Србе у горњој Босни не каже, да би били одакле дошли, него шта више каже, да они одатле бјеже због силних намета и због тога што капетани турски с њима тирански поступају. („Die herrschen über die Surffen mit grosser Tiranneu.“¹⁾ Даље говорећи о тим Србима у горњој Босни, каже овако: „Они исти Срби, које као кршћане затекосмо, много нам љубави исказаше; па кад по који старац дође, то он говораше млађим: видите, тако су била господа и у овој земљи *за отаца наших!* О, Боже! ми смо се вазда уздали, да ћете нас ослободити; али ето сада идете и ви, да се турскоме цару покорите. Видимо, гдје ће турски цар да завлада цијелим свијетом; него вас молимо, будите постојани у кршћанској вјери, радите овако као и ми, који смо у свакој невољи стални у свом закону.“²⁾

Из овога је јасно, да су ови Срби у горњој Босни старинци, јер се сјећају своје старе госпде у овој земљи.

Курипеших дакле налази Србе у Босни, само што их он идентифицира с православном вјером, а то је лако и разумљиво, кад узмемо на ум оно, што каже о нацији босанских муслимана. Они су заједно с вјером губили и нацију српску, а примивши ислам идентифицирали су се с правим Турцима. За њих вели Курипеших, да су они турскога цара најбоље слуге, чиновници и капетани, а „Турчин их држи за најбољи и највјернији народ, који радо хоће да се зове турски, па се и хвале тиме; а више им се и вјерује него правим Турцима.“³⁾

¹⁾ Itinerarium, Insbruck 1910. стр. 43. Rad LVI. стр. 175.

²⁾ Itinerarium, стр. 46. Rad LVI. стр. 176.

³⁾ ibid. p. 44. Rad 175.

Овдје морам да кажем коју и о *мартолозима*. Курипешић каже, кад су пошли из Каменграда и прешли воду Мрен (данашњи Дабар) и воду Саницу, дошли су на један вис, одакле су видјели брдо Каменац и под њим село, а иза села вели да су градићи Гребен и Соколово Гнијездо, гдје станују многи *мартолози* и *овчари* („vill Martholosen und schofhirten wonen“). Даље на ономе мјесту, гдје говори о становништву доње Босне, које сам горе навео, каже он да они т. ј. Аустријанци називају Србе *Чичима* или *Мартолозима*. Дакле име *Чичи* исто је по његову казивању што и *Мартолози*. Мартолози су хришћански, поглавито граничарски или планински војници, којима је турска управа, одмах по освојењу, дала нека автономна права, а они су имали дужност, да пазе на државне границе. Пошто је само име грчкога, а не турскога поријекла, и пошто се веома рано помињу, биће свакако, да су такову неку службу имали да врше планинци и за византијскога доба, а Турци су онда исту установу, гдје је била, примили, а гдје је није било, увели наново.¹⁾ И овдје у овим брдовитим и планинским крајевима Босне завели су Турци ту установу одмах иза освојења, давши им као неку врсту автономije, само да признаду турску власт, јер сам Курипешић каже, да је и у оно доба било крајева, које никаква сила не могоше освојити.¹⁾ Отуда, држим, да и потјече то, да баш у тим крајевима око Кључа, гдје је Курипешић нашао овчаре и мартолозе, одвајкада има слободних сељака и села, која нијесу никада била спајинска.

Што се назива *Чичи* тиче, Курипешић га изједначује с *Мартолозима*, т. ј. да обје ријечи значе једно те исто, дакле означавају људе, који

¹⁾ О мартолозима види: Ст. Новаковић, Тур. Царство, стр. 171-180.

²⁾ В. Curipeschitz, Itinerarium, Innsbruck 1910. p. 45.

врше исту дужност. Сад за сад не знам поријекла ријечи *Чичи*. Курипешић их пише „Zistzen“,¹⁾ а у једном писму из г. 1529 пишу се „Zutschen“.²⁾ У овом писму обраћају се из Љубљане барон Никола Раубер и Сигмунд Вајкселбергер краљу Фердинанду и извјештавају га о преговорима са *чичима*, који су вољни да пријеђу у службу краљу Фердинанду. У истом документу називају се и *мартолозима*.

Што Курипешић каже, да они — Аустријанци — називају Србе *чичима* или *мартолозима*, не значи ништа друго, него да су у његово доба ти погранични турски војници били православни Срби, а касније је било и Срба муслимана, које аустријски извори зову Турцима.

Покрај свега тога што је Курипешић босанско становништво подијелио у три нације: Бошњаке, Србе и Турке, он ипак сматра Босну у етнографском погледу *српском земљом*; а то се даде закључити из његова назива језика, којим се у Босни говори. Он језик тај назива српским именом, о чему ће мало даље бити говора.

Курипешић је дакле нашао у Босни Србе и српски језик, а да сад видимо, како се назива онај народ босански, који исељава из Босне у аустријске земље.

Напријед сам већ навео један примјер из године 1696, гдје се Босанци, насељени међу ријекама Уном и Купом називају Рашанима, т. ј. Србима, а таквих и сличних примјера има доста и из ранијег и из каснијег доба.

Тако из године 1538 имадемо за то неколико примјера. Те су се године населили Срби из Босне у Жумберак, па им краљ Фердинанд одређује

¹⁾ *ibidem*, р. 34.

²⁾ Др. А. Ивић, Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији I. стр. 19.

повластице и назива их у том своме писму „*Serviani seu Rasciani*“.¹⁾ О доласку тих Срба извијестио је краља Никола Јуришић овако: „Мало час стиже вијест од бана и осталих хрватских првака, да су сретно стигли и превели *Србе (die Sirfen)*, којих је велики број, са њиховим женама, дјецом и благом“.²⁾ Послије тога краљ је писао бану Петру Кеглевићу, како је из писма барона Николе Јуришића и осталих дознао, „да су капетани и војводе *рашке или сербијанске, односно влашке*, који се обично *српским* називају, са својим подложницима и присташама сретно под власт његову прешли“.³⁾ О истом томе пресељењу Срба из Босне у Хрватску писао је 14. октобра исте године и бан Петар Кеглевић Еразму, капетану сењском и бихаћком. Писмо је писано српским језиком и ћирилицом, а у њем се налазе и ове ријечи: „*ако би нас листо пре кланца дочекали српскога, још би добро било*“.⁴⁾ Овдје се под ријечима *српски кланец* мисли на оно мјесто, гдје су били смјештени они Срби, који су требали да пријеђу у Хрватску, а ови се договарају, како ће их превести, па Кеглевић вели, кад би нас Турци дочекали прије тога кланца, још би добро било.

Осим ових примјера имаде их још, који нам потврђују, да су аустријске власти исељенике из Босне називале *Србима*.⁵⁾ А то је само могуће онда, ако су се збиља и они сами називали Србима. Тих исељеника из Босне било је по Далмацији, Хрватској и Славонији. Негдје, гдје су дошли у дијалектично различиту средину, дуље су се

¹⁾ Rad. Lopašić, Spomenici hrv. krajine I. стр. 5.

²⁾ Šišić: Hrvatska povjest, Zagreb 1908. стр. 146. Цитат у Р. Грујића, Апологија Српскога Народа у Хрв. и Славонији, стр. 30.

³⁾ ibidem.

⁴⁾ Archiv für slav. Philologie XXX, стр. 206.

⁵⁾ Види у Р. Грујића, Апологији, стр. 30—31.

очували као засебна цјелина. Тако на пр. у шопроњској и мошоњској жупанији, у западној Угарској, налазимо и данас неколико села, која, иако су католичка, чувају још своје обиљежје, нијесу се изједначила са околним становништвом. Пишући о Хрватима у тим крајевима, Фран Куре-лац вели за та села овако: „Vsi su oni tamo iste krvi, istoga plemena, istoga govora, vsi čakavci, *osim ono nekoliko sel, što je oko Vandola i Parapatić-Briga, od prilike devet ih na čislu, što ih zovu Vlahija, te koji bez ikakve sumnje, plemenom su Srbiji iz Bosne*“.¹⁾

Ови исељеници у пограничним крајевима Босне, на пр. у Лици, куда су у великим масама иселили, чували су дуго времена и своје народно српско име. Само је на тај начин католички поп Јосип Крмпотић, Личанин, могао у својој пјесми, испјеваној 1788 назвати личке војнике без разлике вјере и њихова капетана Филипа Вукасовића *Србима*. У тој његовој пјесми налазе се ови стихови:

„Pred njima je plemić od starine,
Vukasović od ličke krajine....
Ostali su roda viteškoga
Pravi Srbi, pravo slave Boga“.

Судећи по неким даљним стиховима, чини се, да се је и сам пјесник Крмпотић сматрао Србином, јер каже:

„Nije l' *Srbljin* Kraljeviću Marko
Od kog *srpski* znade pjevat svatko?“

Или:

„Dvi hiljade jur imade ljeta
Odkad *Srbljin* slavom puni svieta“.²⁾

Ове сам стихове навео као примјер, да се види, како је *српско име* живјело код оних станов-

¹⁾ Јачке или пар. пјесме, 1871. Predgovor, стр. 16.

²⁾ Prvo izvješće ob obospolnom kr. realnom gimn. i maloj realci u Bjelovaru 1876/7. (1877) стр. 27, 29. Навод по Ђерићу.

ника у Лици, који нијесу тамо старинци, него су се доселили из Босне и Херцеговине; дакле кад то *српско име* код њих живи тако дуго, морали су га са собом донијети из своје првашње домовине.

Да је *српско име* од давнина живјело у Босни и Херцеговини види се и по томе, што се је језик Босанаца и Херцеговаца и од њих самих, а и од туђинаца називао *српским*.

Писменост је у Босни и Херцеговини почела веома рано, већ од свршетка IX вијека.¹⁾ Само се на тај начин може разумјети она вјештина и окретност у писању Кулинове повеље, из које се јасно види, да се је давно прије почело писати и вјежбати, док се је донле дошло. Проф. В. Јагић пишући о том у својој „Historiji književnosti“, вели да почетак писмености у Босни пада много раније од Кулинове повеље, јер се, каже, не може вјеровати, да би била „*listina Kulina bana od god. 1189 prvo i najstarije, što bi pisano ćirilicom, a srpskim jezikom*“. Ту се види толика сигурност и окретност у писању *jezika srpskoga slovi ćirilskimi*; толика emancipacija, да, управо већа, него ли у потонје доба, од upлива crkvene slovjenštine, да nije moguće vjerovati, da ne bi bili u *Bosni, Zahumlju, Diokleciji* i t. d. već davna prije Kulina bana počeli pisati *ćirilicom, a narodnijem jezikom srpskijem*.“²⁾

Ако узмемо у обзир оно, што сам папријед рекао, како се је становништво ових земаља називало Србима, онда нам ни мало не ће бити чудне ове ријечи професора Јагића, гдје он назива језик у овим земљама српским. Он је за то сигурно имао разлога, јер га не би тим именом назвао, да није за то нашао потврде у прошлости. Ја ћу овдје изнијети неколико примјера, који ће овај његов назив оправдати.

¹⁾ Ст. Новаковић: Први основи слов. књижевности, стр. 148.

²⁾ Јагић, Historija književnosti naroda hrv. i srp. стр. 142.

Први такав примјер потјече из године 1333, када је босански бан Стјепан Котроманић у својој једној повељи назвао наш језик изричито *српским*. Повеља је његова писана под градом Сребреником у сјеверној Босни и у њој се налазе ове ријечи: „И за то стављу ја господин бан Стефан своју злату печат, да је веровано, сваки да знајет и види истину, а тому су .Д. (4) повеље (једнаке) двије латински, а двије **српски**, а све су печатење златиemi печати.“¹⁾ Могао би когод рећи, да се овај назив „српски“ не односи на језик него на писмо, т. ј. на ћирилицу, као што је и било таквих случајева у новом вијеку. Али овдје то није случај, јер ова повеља потјече из 14. вијека, а тада се нијесу у српском језику употребљавала друга слова осим само ћирилска, а пошто бан у повељи вели: „*двие су повеље писане латински, а двие српски*“, то не може ништа друго значити, него да су двије писане латинским, а двије српским језиком. Повеље су издане дубровачкој републици, а тада је у њој био латински језик поред талијанскога службени језик, те су те латински писане повеље намијењене Дубровчанима. Управо би дјетињаство било, кад би неко тумачио, да се ти називи односе на слова, јер се у то доба латинско писмо није употребљавало у српском језику.²⁾ Да се ови називи односе баш на језик, види се и из латинскога пријевода ове српске повеље, гдје се каже: „*duo scripta in grammatica latina et alia in sclavonico*“.³⁾

Друга мало млађа вијест о називу језика потјече из 15. вијека и то из крајева данашње Херцеговине.

1) Monumenta serbica, стр. 107.

2) Ђерић: Српско име, стр. 22.

3) Mon. spect. hist. Slav. merid. XXIX. 377.

Властелин Прибислав Похвалић у својим писмима, што су се сачувала у дубровачкој архиви назива свој народни језик српским. Тих његових писама сачувало се је неколико, а свако је писмо, како каже, он сâм писао својом рођеном руком.¹⁾

У једном своме писму од 4. маја 1406 каже: „с друзим листом **српсцим**, који је за овим листом“, а мало даље: „а други лист, који за овим иде, **српски јест писан**“.²⁾ У другом писму од 9. јануара 1407 налазе се ове ријечи: „ови лист **српски**“ „у другом листу **српском**“ „у првом листу **српском**“.³⁾

И ови називи овог властелина могу се односити само на језик, а нипошто на писмо, а тако тврди и учени Ђуро Даничић, јер вели баш за овај случај, да је лист „српским језиком писан“.⁴⁾

И онај Бенедикт Курипешкић, што је пропутовао кроз Босну 1530 године, назива наш народни језик у Босни српским.

Близу Рогатице, вели Курипешкић, видјели су пет великих камених гробова на једном вису. Један од тих гробова био је гроб војводе Радосава Павловића, који је био кнез „*fürst*“ горње Босне. На његовом надгробном камену изрезан је натпис „у српском језику и писменима“ — „*in Surfischer sprach und puechstaben*“.⁵⁾ Курипешкић саопштава и садржај тога натписа, као и онај са гроба Радосавова вјерног слуге, гдје се такођер налази „*schrift in Surfischer sprach und puechstaben*“.⁶⁾ Ријеч „*Surfisch*“ исто је што и „*serbisch*“, јер Курипешкић сам каже, да они Србију зову „*Surffen*“ („Das

1) Јиречек, Споменици српски, стр. 53, 55, 57, 60.

2) Пуцић, Споменици срп. II. 51.

3) *ibidem*, стр. 53, 54.

4) Рјечник из књижевних старина срп. III. 153.

5) Curipesitz, Itinerarium, p. 38. Rad LVI. стр. 165.

6) *ibidem*, p. 39.

lanndt Seruia, so wir Teutschen nennen Surffen, hat . . .“)¹⁾

Овај странац морао је од самих Босанаца чути, да се њихов језик назива *српским* именом, јер га он сам не би тако назвао, већ би га назвао „*windisch*“, како то једном приликом и чини тумачећи назив *српски језик* „*Surffische sprach*“, како га Срби у Србији називају.²⁾ Ово називање језика *српским*, од много је веће важности, него називање босанског народа Србима, јер је Курипешић дијелио народ по вјерама и српским именом назвао само један дио народа, а кад је назив језика дошао у питање, онда га је назвао само једним именом, и то онако, како је од самог народа чуо и како се је од давнина језик у тој земљи називао.

Свој народни језик називали су српским именом сви Босанци и Херцеговци без разлике вјере. Да су га и наши Муслимани тако називали, имамо лијеп примјер у једном писму гласовитога *Мехмед-паше Соколовића*, који је у турској царевини дошао до највећих части. Док је био беглербег румуњски, писао је у октобру 1551 године једно писмо темишварском заповједнику Андрејашу Батори, па му вели у том писму: „*И што ми послаш листова и све ми србском језиком послај. . . .*“¹⁾

Из овога се Мехмед-пашина захтјева види не само назив језика, него и то, да је српски језик у то доба био дипломатски језик на турскоме двору. Српски језик с ћирилицом био је доиста у 15. и 16. вијеку дипломатски језик не само на турскоме двору, него и код свију балканских и с њима сусједних држава. О том вели проф. Јагић једном приликом овако: „Оно доба (т. ј. 15. и 16. вијек) *bijaše jezik srpski* čak *jezikom diplomatskim*

¹⁾ *ibidem*, p. 51. Rad LVI. p. 180.

²⁾ *ibidem*.

³⁾ *Archiv für slav. Philol.* XXX. 1909. стр. 211.

turskoga, ugarskoga i rumunskoga dvora, kada su štogod s Dubrovnikom ili medju sobom ugovarali: što nam dokazuju njihova pisma, koja se nalaze u zbirci srpskih listina kod Miklošića — Monumenta serbica —¹⁾

Осим овога, што наводи проф. Јагић, имаде још писама, која су касније објављена у X, XI, XII и XX књизи „Starina“, а писале су их *српским језиком* и *ћирилицом* турске власти мљетачким и аустријским властима.

Свагда, када је требало да се истакне име тога језика, називан је само српским. И то је бивало не само у дипломатици, него и у чистој књижевности. Тако *Муслимани, књижевници босански*, из 17. и 18. вијека *називају свој народни језик српским*.

Мухамед Хеваји Ускјуџи, рођен 1601 г. у Тузли, био је књижевник и пјесник, а писао је турски, арапски, перзијски и српски. Своје српске пјесме писао је арапским словима, које је с пјесмама осталих пјесника, муслимана, скоро издао „bosn. herzeg. Institut für Balkanforschung in Sarajevo“.²⁾ Свој матерински језик назива овај пјесник *српским*. Натпис једном циклусу својих побожних пјесама ставља он турски овако: „*Илахи бе зебани срб*“.³⁾ „Илахије на *српском језику*“; а друга једна његова пјесма носи овакав натпис: „*Бераи давети иман бе зебани срб*“.⁴⁾ „Позив на вјеру на *српском језику*“.

И турски државници, који су управљали Босном, називаху наш народни језик *српским*. Тако *босански везир Веџид-Мехмед паша*, који је као

¹⁾ Jagić, Historija književnosti, стр. 146.

²⁾ Seifudin ef. Kemura u. Dr. V. Čorović: Serbokroatische Dichtungen bosnischer Moslims aus dem XVII., XVIII. u. XIX. Jahrh. Sarajevo, 1912.

³⁾ Ibidem, стр. 1.

⁴⁾ ibidem, стр. 3.

управник Босне столовао у везирском граду Травнику, назива наш језик *српским* (г. 1838).¹⁾

Потпуно сам увјерен, да предмет, о којем пишем, није исцрпљен нити се даде тако лако исцрпити. Још би се дало много примјера навести, који би потврђивали ријечи босанскога бана Нинослава, али и овим, што овдје наведох, утврдио сам као непобитна факта ово:

1. повеље Матије Нинослава, бана босанскога, су оригиналне;

2. тај исти бан назива своје поданике *Србима*.

3. *Србима* су називани становници Босне и Херцеговине и прије бана Нинослава, у IX и X вијеку;

4. у XII и XIII вијеку папе римске називаху Босну *српском државом*, иако је Босна у то доба била самостална бановина;

5. један босански бан из XIV вијека назива народни језик у Босни *српским*;

6. властела босанска из XV вијека називаху своје људе *Србима* и свој народни језик *српским*;

7. имена „*влах*“ и „*власи*“, што се спомињу у нашим средњовјековним споменицима у унутрашњости Балканског Полуострва, не означавају људе по народности, већ по занимању. Тако би јаше називан један засебан економски сталеж, и то изнајприје ненастањени пастири, а по том и сви остали сељани.

8. муслимани, родом Босанци, велики достојанственици у турском царству XVI вијека, називаху свој матерински језик *српским*;

9. аустријско посланство, које је у XVI вијеку путовало кроз Босну у Цариград, такођер зове наш народни језик *српским*;

10. аустријске власти називаху наше исељенике из Босне *Србима*;

¹⁾ Starine XX. стр. 270. Навод по Ђерићу.

11. муслимани, књижевници босански, XVII и XVIII вијека, називаху свој матерински језик *српским*;

12. турски државници, који су управљали Босном, називаху такођер наш народни језик *српским*.

Све ово не би било могуће, да Босна и Херцеговина одувијек нијесу имале карактер *српских земаља*. Карактер српски имале су ове земље кроз вијекове, па имају га и данас.

Турци, који су Босну и Херцеговину освојили у XV вијеку, навикли су још од тада нас Босанце и Херцеговце, без разлике вјере, сматрати Србима, па тако то чине и данас. И данас учени Турци у Цариграду суде о нама као о Србима трију вјера. Тако у једном турском универзалном лексикону за историју и географију¹⁾ пише под *именом „Срби“*, да осим тамо побројаних земаља, наставамо и Босну и Херцеговину, гдје живи осим Срба православних и католика, још и преко пола милиона *Срба муслимана*. Исто тако под *именом „Босна“* каже се, да Босанци припадају племену *српскога народа*.

Иако све ове историјске чињенице стоје на нашој српској страни, ми се ипак не треба да у то много поуздавамо и да на том нешто оснивамо. Наша љепша будућност не лежи у оном, што је било у прошлости, већ у раду, који ми, данашња интелигенција и омладина, знаднемо и хтједнемо развити у свима правцима народног живота. Прошлост нам може да буде само подстрек за рад, а у раду лежи наша боља будућност.

Кад подигнемо све наше народне слојеве културно и економски, кад сви од најзадњега сељака до највећега господина знаднемо схваћати

¹⁾ Ch. Samy-Bey Frascbery: Dictionnaire universel d' Histoire et de Géographie, Constantinople, 1899.

своје дужности, кад нам патриотизам не буде лежао у голим ријечима и празним фразама, него у озбиљном раду за народно добро: — онда се истом можемо надати бољој будућности. Кад својим радом унесемо много свјетлости у широке слојеве нашега даровитог, али непросвијећеног народа: — онда се можемо надати и свјетлијој будућности.

Ситним радом треба да крчимо велики пут, који води до потпуног културног јединства свију Срба, ма гдје се они налазили. Културно јединство је духовно јединство, а томе духовном јединству ништа не смета. Створити га можемо само ако хоћемо. Лијепо о том каже наш велики учењак г. Стојан Новаковић:

„Духовноме раду једини је господар наша „добра воља. А духовни је рад орао силни-
„јех крила; њему нема граница ни брда. Њему су „свуда броди гдје год дође води“.

„У данашњем вијеку слободе, њему сме-
„тње нема до у нашем незнању, у нашем не-
„мару, у нашој духовној лијености, у нашој
„непоузданости и у нашој невјери!“

„Кад је томе духовном раду наше срце
„господар и извор, изведимо га на бијели
„дан, начинимо од њега дјело. Нека нам у
„томе послу не буде жао ни жртава, ни труда,
„јер је у духовном напретку спасење народа
„нашега!“¹⁾

Радом на просвјешћивању народних слојева и обавјештавањем народа о задацима и захтјевима наше нације, — доћи ћемо једном дотле, када ће овакове расправе бити потпуно непотребне. Иста она браћа, која нас данас овдје у Босни и Херцеговини негирају и називају свима могућим погрдним именима, доћи ће једном до себе, па ће *баш*

¹⁾ Споменица о паду дубровачке републике 1908.

нас исте сматрати својим најдражим, најбољим и најискренијим пријатељима — својом браћом. Идеја јединства нашега двоименог народа иде гигантским корацима и ближи се к нама.

Вријеме, интензиван и трезвен рад наших свјесних синова, све ће из основа промијенити. Доћи ће дан, када под именом Србин и Хрват не ће се разумјевати два дијаметрално различита појма о народном идеалу као данас, него ће под обадва имена бити само један те исти идеал. *Кад нам се ти појмови народног идеала буду поклапали,* биће нам свима обадва имена једнако мила и драга. То ће вријеме доћи и мора доћи. Ја као да чујем из даљине његов лагани, стални и сигурни хѳд. Кад нас то вријеме упозна с нашим народним идеалом и сви пођемо једнако одушевљени к њему, онда више међу браћом не ће бити разлике, и Србин ће на Тимоку и Вардару одушевљено и гласно пјевати: „*Лијена наша домовина*“, а Хрват под Велебитом и на извору Купе: „*Онамо, онамо, за брда она!*“

НАПОМЕНЕ.

1. Из ових се повеља бана Нинослава такођер јасно види, да исти није био јеретик у оном смислу, како је оптуживан од римске курије. Али то питање, које су такођер и сами наши историчари доста замрсили, није тако једноставно; оно захтијева посебну студију, документовану с много јаких доказа. Ради тога ћу посебно објавити своја истраживања о „босанској цркви“.

2. Повеље, о којима говори г. проф. М. Решетар у својим писмима на страни 15 и 16 ове књиге (код Миклошића под бројем XXX и XXXV), — то су оне двије, од којих се налази факсимил на крају књиге, а у тексту су прештамpane на страни 16—19.

3. На страни 19 рекао сам за другу повељу, која се налази овдје и у факсимилу, „да се на њој при дну виде остаци неких слова, по свој прилици потписа, који се не да прочитати“. Управо кад је књига била скоро готова, опазио сам, да то није никакав потпис, него је то обична латинска абецеда, која свакако потјече од неког дубровачког писара.

4. Повеље сам транскрибовао данашњом ћирилицом у главном овако: Знак ь сам испустио на крају ријечи сасвим, а у средини сам стављао мјесто њега апостроф ('). У оригиналним повељама пише се глас ѣ словом к, а ја сам га замијенио данашњим ђ, на пр. опкина-опѣина. Глас ѣ у повељама је писан знаком ѣ, а ја сам га замијенио данашњим словом ђ. Знак ѣ транскрибовао сам знаком ѣ. Овај знак ѣ чита се у повељама на почетку ријечи као ја, а каткада и на крају, особито, ако је прије

њeга вокал. Ако је на почетку или у средини ријечи, а иза њeга вокал, онда се чита као *j*. Иначе обично стоји мјесто *je* или *e*, а каткада се употребљава и мјесто *и*. Знак *џ* транскрибовао сам словима *шт*.

5. Старину језика показују облици: *dat. sing. всен ѡпкинкъ, instr. sing. клетвѣю, instr. sing. именовѣмъ, nom. sing. здравие.* (Прва повеља стр. 17.) *dat. pl. приѣтеломъ, instr. pl. съ моими коларими, instr. sing. своновѣ воловѣ, правовѣ веровѣ, loc. sing. срьдѣченѣ любѣвѣ, gen. pl. моихѣ синѣ, 1. л. sing. pres. стою, схранѣ, приѣс, счинѣ, и т. д.* (Друга повеља стр. 17—19).

И ова старина језика показује, да су повеље оригиналне, јер неки од ових облика долазе само у нашим најстаријим споменицима из 12. и 13. вијека.¹⁾

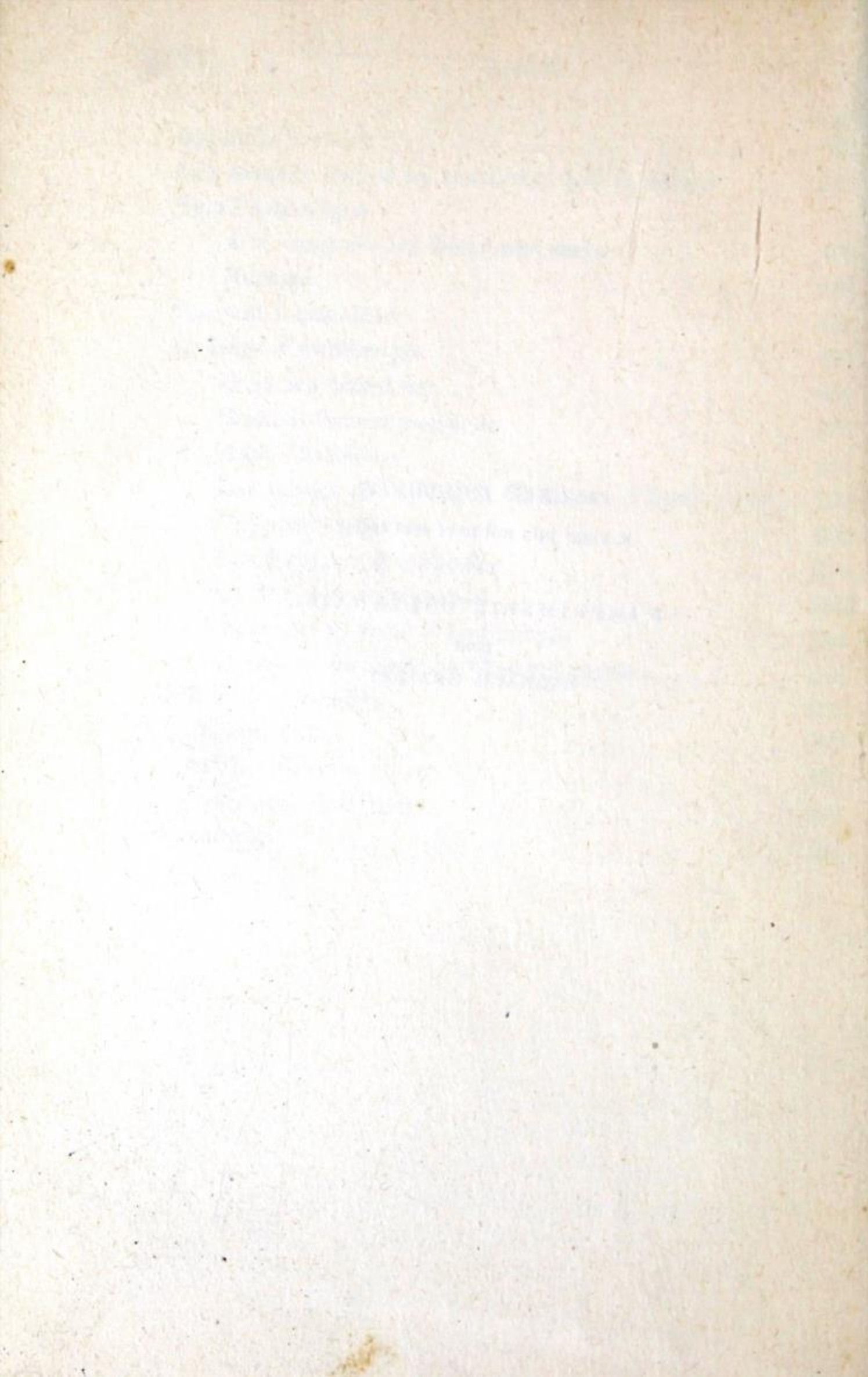
6. Значење неких ријечи:

бољар, човјек властеоског рода, властелин.
владалац, управник.
вјеровати, тужити.
граматик, писар.
де, јер, зато, што.
зде, овдје.
злед, штета, неприлика.
изам, изузетак; отимање.
исац, онај исти.
казнац, управник државне благајне.
кмет, властелин, великаш.
кнез, властелин, управник једне жупе.
кривина, неправда.
лише, осим, него.
обет, обећање, уговор.
обетованије, види: **обет**.
обладати, завладати, *imperare*.

одмело, ријеч непозната значења; овдје значи можда: именовом. = *сознотел*.
пехарник, титула неког властелина на двору владареву. = *minister vini*. Само *снѣта*.
потпрати, поткопати, ослабити. = *conculcare*
правина, правда.
прети се, парничити се. *litigare*
приети, примити.
разратити се, заратити се, ово.
тепчија, дворска титула, не зна се тачно тепчијина служба.
уплштеније, уплућење, оваплоћење, утјеловљење.
ухранити, сачувати.
хаба, квар, штета. = *поха*
хранити, чувати.

¹⁾ Види о овоме „Историју облика“ од Ђуре Даничића.

1) и збмб = *sumptio, exactio*; 2) обѣтѣ = *sponsio*;

Гдје је што.

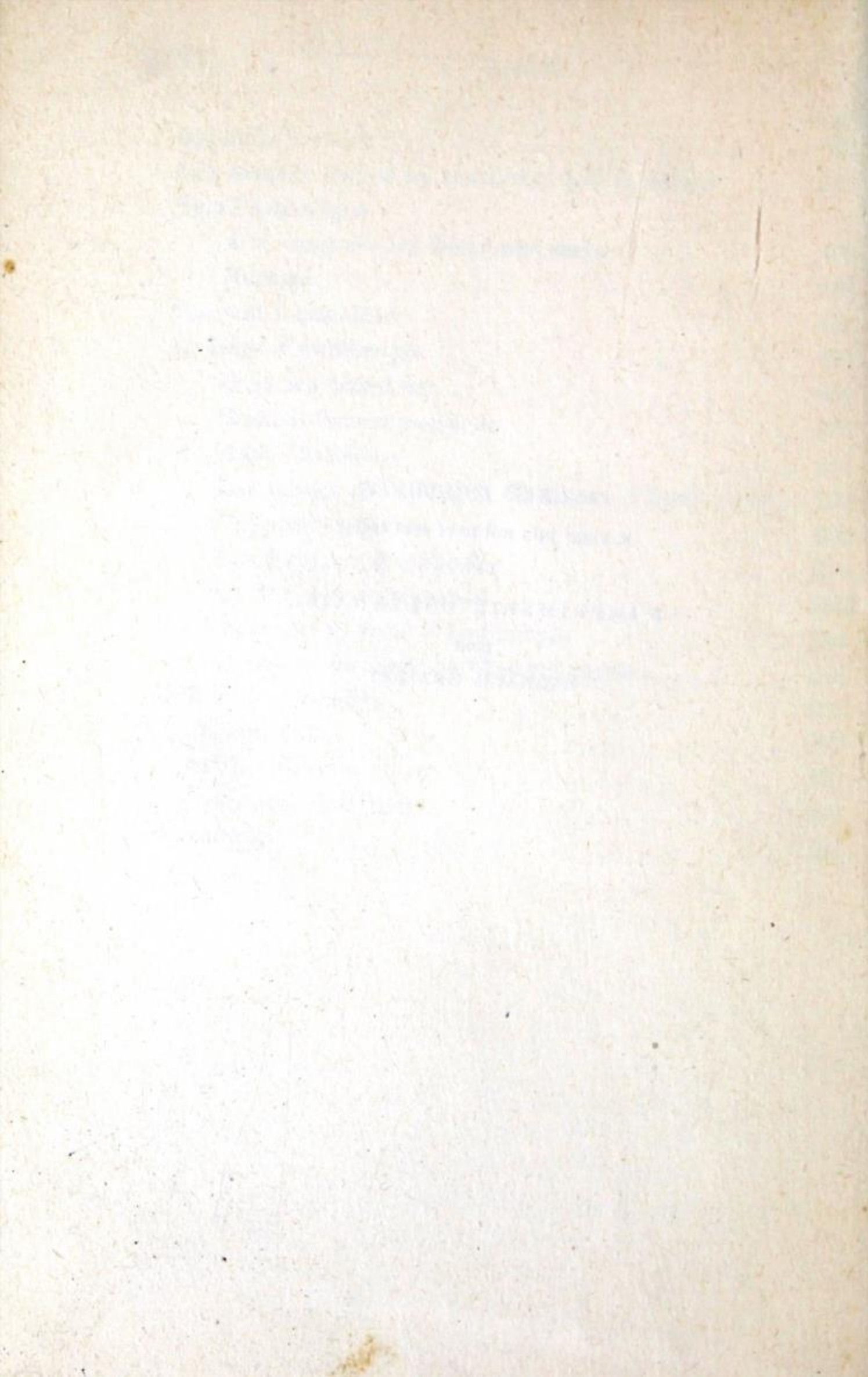
Предговор	страна	5.
I. Када је владао бан Нинослав?	„	9.
II. Држава бана Нинослава	„	11.
III. О повељама бановим:	„	14.
1) Спољашњи облик	„	24.
2) Унутрашњи облик	„	27.
3) Писари	„	29.
4) Писмо	„	31.
5) Оригиналност повеља	„	32.
IV. Народност банових поданика	„	35.
Напомене	„	75.
Прилог расправи: факсимил повеља.		

Штампарске погрешке.

На страни 27 трећи редак одоздо мјесто „до 13. вијека“ треба „до 16 вијека“; у 4 ретку одоздо мјесто „Овај“ треба „Онај“. На страни 47. у 8 ретку одоздо мјесто „Liscia“ треба „Siscia“.

Можда има још која, што ја не опазих, па молим читаоце, ако би што било, да исправе сами.

и народности његових поданика“.

его усь хр. тн същд. с. м. мцр. мдрьтд. к. в. днъ. ннъ
вѣлнн бѣнъ боснъскн. мртен нно сдѣв. помн
св. кбстѣрнмь мн прнмѣтеломь. влѣстеломь. ншѣ
мь юрншемь. тѣпѣнн рѣдонѣ. нбрѣть нѣтѣвѣ
. сѣон нѣрѣ. сдѣрѣко колнѣнѣ. грѣднслѣзѣ тѣрѣ
нѣвѣ то нсѣтѣ. нсѣ прѣпнсѣннмь монмн болѣрн
нѣлюбѣзѣ. кѣко се зде по дѣ пншѣ. дѣзѣ мѣ
нѣмонмн болѣрнмн. кѣлн нѣмо сѣтѣбѣ ннколѣ
нѣнѣсѣ шѣпѣ нннѣ грѣдѣскѣ. у гѣ бѣнѣшѣрѣ нѣ
бо тѣворѣнн кѣртѣ. нѣстѣ бѣнѣ еѣнѣтѣлнн. н
нѣбрѣшѣ вѣнѣ. сѣвоннѣ воннѣ. чнстѣмь сѣчѣ
нѣмнслн. дѣвнсто юѣвѣчнн нтѣвѣрѣ. нмнрѣ. н
нѣмоѣ нмонхѣ снѣ. дѣснходнтѣ сѣвоннѣ. нтѣрѣ
нѣ. нтѣчѣ дѣмонѣ кѣмѣтн. нмон лѣднѣ. нмон
ромѣ. нѣко нѣкѣто шѣмонхѣ кѣмѣтн. нлн
нѣнѣ. ннѣдѣнмь сѣдѣ прѣвн сѣдѣ. ннѣкоѣннѣ
нѣрѣдѣмь рѣшѣнн. дѣвѣсѣ нѣдѣмь. ннѣвѣшѣ до
нѣмь. ншо сѣчнннло прѣн послѣ. дѣсѣ прннѣдѣ
нѣнѣнѣторѣ. дѣнѣ снѣсѣою зѣмѣ сѣдѣ. нсѣ
нѣо прѣнѣчннѣ то нѣкѣрнѣ. нсѣ шѣнѣкоѣвѣ
нѣнмь. ннѣко вѣрѣнѣ влѣхѣ сѣрѣлннѣ. дѣсѣ прн
нѣрнвннѣмѣдѣннѣннн. дѣтѣ кѣрнѣннѣ сѣсѣпрѣ
нѣкорѣ ннѣнмьрѣ дѣломь нннѣнмьрѣ нѣонѣчѣ
нѣрѣдѣ ѣвѣнн. нхошѣ дѣтѣсѣ сѣшо зѣдѣ пнсѣно
нѣшѣмонхѣ ѣнѣчѣ. нѣшѣмонхѣ кѣмѣтн. ншѣ
нѣ. нлн монѣ нѣсѣ. нлн монѣ кѣмѣтн. нлн нннѣ кѣ
нѣдѣ пнсѣнн. мнрѣ бѣнѣ сѣнѣмь. дѣмннѣ. шѣснѣнн
нѣзѣлѣ бѣнѣ вѣлнннннѣ сѣдѣ. сѣсѣоннмь бѣ
нѣзѣ. ншѣпѣнннѣ грѣдѣсѣ нѣдѣнѣ ннѣзѣ нѣзѣмѣ
нѣдѣ борнѣлѣвѣвоннѣннѣ кѣлннѣ сѣвѣчнннмьрѣ нлѣбѣн
нѣметн сѣдѣ брѣтѣчѣномь нѣко
нѣсѣ прѣпнсѣно

издана дубровачкој републици
Види стр. 17.

